

RIIGIKOGU

5. istungjärk **Protokoll nr. 102 (12).**

1922. a.

Sisu: 1. Riigi 1922. a. eelarwe — II lugemisel. (Wälisministeeriumi eelarwe wastu wõetud). 2. Koosoleku lõpetamine kwoorumii puudusel.

Riigikogu koosolek 24. märtsil 1922 a. kell 5 p. l. Toompea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 79 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab esimees **J. Kukk**, pärast abiesimees **A. Kerem**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Bergman**.

Walitsuse lauas: sõjaminister **J. Soots**, põllutööminister **B. Rostfeldt** ja wälisminister **A. Piip**.

Koosolek algab kell 5,10 min.

Juhataja **J. Kukk**: Awan Riigikogu koosoleku. Päewakord on eisel Riigikogu koosolekul kindlaks määratud. Kas tehtakse ettepanekuid päewakorra muutmise wõi täiendamise kohta? Ettepanekuid ei tehta. Sellega jääb täna päewakorda nagu eile kindlaks määratud, riigi 1922 a. eelarwe — II lugemisel. Ka eelarwe arutamise kord sai eisel koosolekul kindlaks määratud ja selle järele tuleb arutamisele wälisministeeriumi eelarwe. Sõna on aruandjal.

1. Riigi 1922 a. eelarwe — II lugemisel. (Wälisministeeriumi eelarwe.) Eelarwe-komisjoni aruandja **E. Liiwak**: Wälisministeeriumi eelarwe oli Riigikogule esitatud:

korralisi kulusid 93.280.400 marka ja erakorralisi 9.279.900 marka, kokku 102.560.300 marka. Eelarwe-komisjon on wähenanud korralisi kulusid 67.753.500 marga peale. Erakorralisi kulusid komisjoni poolt wähenatud ei ole. Kokku korralised ja erakorralised kulud on komisjoni poolt wastu wõetud 87.033.400 marka. Suurem osa wähendusi on komisjoni poolt tehtud neis ministeeriumile alluwais asutustes, kelle koosseisud 1922 a. peale ei olnud seaduslikus korras kinnitatud, ja mida eelarwe korras wastu wõtta ei saanud, nagu esitus Washingtonis ligi 5 miljoni marga, Kauge Ida esitus Wladiwostokis

184.400 mk., Moskwa konsulaat 2.300.000 mk., Peeterburi konsulaat 2.400.000 mk., Jamburi — 234.000 mk., Siberi — 940.000 mk., Ukraina — 490.000 mk., Schweitsi rahwasteliit 1.630.000 mk. ja teised. Peale selle on tuntawaid kärpmisi ette wõetud wälissaatkondades, elukalliduslisa arwel, nagu Londonis, Stockholmis ja Helsingis. Wähenatud on ka kantselei ja majanduslisi kulusid, sõiduabinõude ja esitussummasid.

Wälisministeeriumi käesolewa aasta korralised kulud jagunewad kokku wõetult järgmiselt:

1) Ametnikkude palkadeks: ühes ministri, atasheede ja 103 ametniku palkadega 24.772.300 marka.

Üle riigi läheb eelarwe järele ametnikkude ülewälpidamiseks 1.800.000.000 mk.

2) Majanduslised kulud: hoonete üür, küte, walgustus, wesi ja puhastus 6.534.500 marka.

1921 a. oli 114 ametnikku ja nende ülewälpidamiseks läks 18.187.176 marka.

1920 a. — 110 ametnikku — 10.728.675 marka.

1919 a. — 71 ametnikku — 2.130.066 marka.

3) Kantselei kulud: kantseleimaterjaal, posti-telegraafi- ja telefoni kulud, ajakirjad jne. 2.286.700 marka.

4) Esituskulud ja abirahad wälissaatkondades (ministri käsutada on sellest summast 2 miljoni) — 3.200.000 marka.

5) Toetus ja arstiabi — 104.900 marka.

6) Lepingute tegemine ja täitmine, piiriamise kulud, wäliskomisjonid, nagu Poola kaubandusline komisjon jne. 7.456.000 marka.

7) Sõiduabinõud — 830.000 marka.

8) Liikuwa wara muretsemine — 80.000 marka.

9) Päewa- ja sõidurahad ühes wälissaatkondadega — 1.550.000 marka.

- 10) Ettenägemata kulud — 360.000 mk.
 11) Ekipeerimine — 52.500 marka.
 12) Erakorralised saatkonnad ja propaganda — 9.500.000 marka.
 13) Rahwasteliidu ja unioonide maks — 7.503.400 marka.
 14) Eesti kodanikkudele abiandmine ja wõõrsilt kojutoomine — 1.500.000 marka.
 15) Kursiwahe (wälisraha) — 500.000 marka.

Erakorralised kulud 9.279.900 marka jagunewad järgmiselt:

- 1) Berliini saatkonna maja ühes sisse-seade ja kreposti kuludega — 6.204.400 marka.
 2) Riia saatkonna maja tasuks — 1.100.500 marka.
 3) Poola saatkonna maja sisseseadeks — 1.475.000 mk.
 4) Ministeeriumi maja remondiks — 500.000 marka.

Tuludena 1921 a. on wälisministeeriumi keskasutuses ja saatkondade kaudu saadud passide, wiisade ja laewailmutuse rahadena 20.545.063 marka 75 penni. Käesolewal aastal on keskasutus neid sissetulekuid kahe esimese kuu jooksul riigikassasse üle annud ligi weerand miljoni. Üldse on käesolewal aastal tulusid ette nähtud 22.946.200 marka. Tulud on: passidest, wiisadest, laewailmutustest, Londoni majajüür 140.000 marka, rahasaadetuste pealt jne.

Wälissaatkonnad katawad endi kulud sissetulekutega kinni järgmiselt: Berliini — 100%, Londoni — 20%, Helsingi — 50%, Riia — 70%, Stockholmi — 30%, Koppenhaageni — 40%, New-Jorki — 30%, Kowno — 25%, Pariisi — 50% ja Warsawi — 10%.

Wälisministeeriumi arwepidamine, wõrreldes eelmiste aastatega, on enamwähem korralik. Pea kõiki andmeid, mis tarwis oli, oli wõimalik saada, wälja arwatud mõned saatkonnad, kes omi aruandeid andnud ei olnud. Sedasama tõendas ka riigikontrolli esitaja eelarwe-komisjonis.

(Loeb):

WÄLISMINISTEERIUM.

Peatükk I.

Juhatus.

§ 1. Palgad	410.400.—
§ 9. p. 1. Esituskulud	1.200.000.—

§ 9. p. 2. Representatsioonide ruumid ja ministri korter	523.200.—
Kokku peatükk I.	2.133.600.—

Peatükk II.

Keskasutus.

§ 1. Palgad	3.489.500.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	50.000.—
§ 3. Toetus ja arstiabi	100.000.—
§ 4. Kantselei kulud	1.352.000.—
§ 6. Majanduslised kulud	605.300.—
§ 7. Liikuw wara	75.000.—
§ 8. Sõiduabinõud	700.000.—
§ 10. Ettenägemata kulud	15.000.—
§ 14. Ekipeerimise kulud	52.500.—
§ 33. p. 1. Iseäralised kulud	4.900.—
§ 33. p. 2. Lepingute tegemine ja täitmine	7.456.000.—

Kokku peatükk II 13.900.200.—

Peatükk III.

Keskasutus.

WÄLISESITUSED.

A. Summad wälisministri kasutada.

§ 33. p. 1. a) Esituse ja abirahadeks wälis-saatkondades	2.000.000.—
b) atasheed	2.430.000.—
p. 2. a) Erakorralised saatkonnad, propaganda ja informatsioon	9.500.000.—
b) wälisesituste sõidukulud	1.500.000.—
c) kursiwahe	500.000.—
p. 3. rahwasteliidu ja unioonide maks	7.503.400.—
p. 4. Eesti kodanikkudele abiandmine wõõrsil	1.500.000.—

Kokku peatükk III A. 24.933.400.—

B. Saatkond ja konsulaat Helsingis.

§ 1. Palgad	2.271.000.—
§ 4. Kantselei kulud	150.000.—
§ 6. Majanduslised kulud	350.000.—
§ 10. Ettenägemata kulud	25.000.—
Kokku B.	2.796.000.—

D. Saatkond ja konsulaat	
Riias.	
§ 1. Palgad	1.773.000.—
§ 4. Kantselei kulud	150.000.—
§ 6. Majanduslised kulud	309.800.—
§ 10. Ettenägemata kulud	25.000.—
Kokku D. 2.257.800.—	

E. Konsulaar-agentuur Luke	
linnas.	
§ 1. Palgad	198.000.—
§ 4. Kantselei kulud	13.300.—
§ 6. Majanduslised kulud	35.400.—
Kokku E. 246.700.—	

G. Esitaja Kownos.	
§ 1. Palgad	414.000.—
§ 4. Kantselei kulud	87.100.—
§ 6. Majanduslised kulud	256.700.—
§ 10. Ettenägemata kulud	15.000.—
Kokku G. 772.800.—	

H. Chargé d'affaires ja konsulaat	
Berliinis.	
§ 1. Palgad	1.746.000.—
§ 4. Kantselei kulud	110.000.—
§ 6. Majanduslised kulud	280.000.—
§ 10. Ettenägemata kulud	25.000.—
Kokku H. 2.161.000.—	

J. Saatkond Warssawis.	
§ 1. Palgad	1.062.000.—
§ 4. Kantselei kulud	53.100.—
§ 6. Majanduslised kulud	177.000.—
Kokku J. 1.292.100.—	

K. Saatkond Pariisis ja	
Roomas.	
§ 1. Palgad	3.014.900.—
§ 4. Kantselei kulud	200.000.—
§ 6. Majanduslised kulud	1.200.000.—
Kokku K. 4.414.900.—	

L. Saatkond ja konsulaat	
Londonis.	
§ 1. Palgad	3.901.500.—
§ 4. Kantselei kulud	686.000.—
§ 6. Majanduslised kulud	1.519.000.—
§ 10. Ettenägemata kulud	100.000.—
Kokku L. 6.206.500.—	

M. Esitus Stockholmis.	
§ 1. Palgad	1.494.000.—
§ 4. Kantselei kulud	250.000.—

§ 6. Majanduslised kulud	885.000.—
§ 10. Ettenägemata kulud	25.000.—
Kokku M. 2.654.000.—	

N. Sekretäär-attashee	
Kopenhaagenis.	
§ 1. Palgad	387.000.—
§ 4. Kantselei kulud	81.200.—
§ 6. Majanduslised kulud	115.100.—
§ 10. Ettenägemata kulud	25.000.—
Kokku N. 608.300.—	

R. Saatkond Moskwas.	
§ 1. Palgad	1.956.000.—
§ 4. Kantselei kulud	134.000.—
§ 6. Majanduslised kulud	752.000.—
§ 8. Sõiduabinõud	130.000.—
§ 10. Ettenägemata kulud	100.000.—
Kokku R. 3.072.000.—	

Õ. Esitus Kaukaasias.	
§ 1. Palgad	225.000.—
§ 4. Kantselei kulud	20.000.—
§ 6. Majanduslised kulud	49.200.—
§ 7. Liikuw vara	5.000.—
§ 10. Ettenägemata kulud	5.000.—
Kokku Õ. 304.200.—	
Kokku peatükk III 51.719.700.—	
Kokku välisministeerium 67.753.500.—	

Wälisminister A. Piip: Austatud rahwasaadikud! Wabariigi Walitsus, küsides käesolewa eelarwega Riigikogult raha, peab tarwilikuks omalt poolt anda seletusi nii hästi lühidalt eelarwe kui ka üldse wälispoliitika kohta.

Kõige pealt peab tähendama seda sihtjoont, mis meie wälispoliitikal alati on olnud ja mida juba härra Riigiwanem siin oma kõnes ära määras: see on rahupoliitika, kõigest jõust ja igal ajal kaasatõtamine selleks, et meie maa saaks rahulikult areneda, ja et konfliktid, kui nad meie naabritega peaks tulema, kõik rahulisel teel lahendataks. Teiselt poolt on meie wälispoliitika tähtsus juba ära tähendatud Riigikogu wälisasjade komisjoni esimehe kindral Laidoner'i kõnes, kui ta ütles, et „praegusel silmapilgul ripub sõjawäe suuruse määramine ära riigi wälispoliitikast“. Ma tean wäga hästi, et see suur koorem riigikaitse peale meie riigi eelarwes tähendab ka suurt koormat kogu meie rahwa peale. Sellepärast on

meie välispoliitika ülesanded selle peale sihitud, et meie majanduslist koormat kergendada. Need kaks ülesannet — rahu kindlustamine ja kaasatötamine selleks, et meie wõiksim majandusliselt ja kultuuriliselt areneda on alati meie välispoliitikat juhtinud kogu tema tegewuse ajal, eriti ka sel ajal, kui mina välisministeeriumi eesotsas seisain.

Lubage, et ma esialgu peatan mõne sõnaga eelarwe enese juures. Kahjuks ei ole välisministeeriumi eelarwe mitte täielik, nagu aruandja siin juba ütles, waid siit on üks osa koosseisusid wälja jäetud sellepärast, et omal ajal ei olnud mitte wõimalik Riigikogus uusi koosseisusid kinnitada. Teatawasti wõttis eelarwe-komisjon põhimõtteks, et ühtegi kohta, mis läinud aasta eelarwes ei olnud, ei saa ka mitte käesolewaks aastaks makswaks tunnistada. Läinud aastal aga oli terwe rida kohti, kas wälisministri enese käsutada ehk olid üldised summad nende jaoks. Uue süsteemi järele on need pidanud wälja jääma, kuid sellekohased eelnõud on juba walmis ja Riigikogul tuleb pärastpoole nende kohta seisukohta wõtta. Ma tahaksin eriti alla kriipsutada kokkuhoidmise tendentsi kogu eelarwe juures. Wälisministeerium on kõik soowid, mis Riigikogu eelarwe-komisjon eelarwe kohta on awaldanud, arwesse wõtnud ja eelarwe kulused nii palju lühendanud, et mitte seda aparati, mis meie välispoliitika ajamiseks on, seisma panna, waid et wõimaldada sellel aparadil minimaalsete wäljaminekutega tarwilikul wiisil töötamist. Kokkuhoidmise põhimõte on igalpool läbi wiidud. Pean ütleva, et meie välisesitajate palgad on tõesti wäljaspool igasugu wõrdlust teiste riikidega kokkuhoidmise mõttes. Nii on meie saadiku normaal palk 160 dollarit kuus, kuna Rootsi eelarwe järele normaal palk 384 dollarit on ette nähtud. Meie saatkondade alamad ametnikud saawad kuus 24—30 dollarit, kuna wastawad ametnikud Rootsi saatkondades saawad umbes 100 dollarit. Nii näeme, et on katsutud läbi wiia minimaalsete summadega töötamine. Kuid peab siiski meeles pidama, et meie ei saa oma välisesituste palkasid wäga suurel määral alla suruda, sest wäljamaal on ikka teataw elu standart, millest alla poole enam minna ei saa. Kui meie seda teeme, siis looks meie wäga mittesoowitawa tendentsi, sest sellega wõiks meie wälissaatkondades teenida ainult rikkad, kes oma käest wõiwad raha juurde panna.

Meie teame wäga hästi, et selle süsteemi wastu, et välisesitused ei oleks mitte ainult rikastele kätte saadawad, on alati demokraatia wõidelnud, ja ka meie ei wõi mitte sellele libedale teele minna. Teiselt poolt on wälisministeerium katsunud tööd wõimalikult koordineerida ja loobuda sellest ajaloolisest asjaajamise süsteemist, mis meil on olnud, kus üksikud saatkonnad täitsid ministeeriumi ülesandeid. Ajad on rahulikuks, normaalseks muutunud, sellepärast wõib välispoliitika aparati ennast ümber muuta. Tendents töö koordineerimises on sihitud selle poole, et välispoliitika keskaparati tugewamaks teha. Mis puutub välisesituste eneste eelarwetesesse, siis peab ütleva, et nad keskasutuste eelarwega wõrreldes palju suuremad on, kuid nad on siiski wõrdlemata wähemad, kui teiste riikide wastawad eelarwed. On tähendada, et meie välisesituste kulused õige suure osa wälja teeb Wenemaa saatkond. See on arusaadaw sellepärast, et meie ligem naaber on Wenemaa, kellega meil tuleb koos töötada. Nii hästi Wenemaa, kui ka meie huwid on wastamisi wäga suured. Ma ei hakka tooma wõrdlusi teiste riikide eelarwete kohta. On teatud minimaal kulud, mis kõikidel riikidel on ja meie ei saa neid mitte proportsionaalselt wähendada üksikute riikide suurusega; aga sellegi pärast on meie eelarwed wähemad, kui teiste riikide omad. Wõrdluseks tooksin siiski Soome eelarwe. Soome välisministeeriumi eelarwes on ette nähtud ainult välisesitused, wälja arwatud ministeeriumid ja muud kulud. Wenemaa esitust seal peaaegu ei ole. Soome eelarwesse on seks otstarbeks üles wõetud umbes 21 miljoni Smk., see teeb wälja 140 miljoni Emk. Peab meeles pidama, et Soome aparati ei ole ka mitte palju suurem, kui meil.

Wast wõiksin ma sellega, mis eelarwesse enesesse puutub, lõpetada. Asuksin asja teise külje juurde, nimelt välisministeeriumi ja Wabariigi Walitsuse tegewuse juurde välispoliitika alal. Kõige pealt lubage tähendust teha asjaajamise wiisi kohta. Minu poliitiline kaaswõitleja tegi siin välisministeeriumile etteheiteid, et ta Riigikogu üksikute asjaoludega mitte küllalt informeerinud ei ole. Kõige pealt pean ütleva, et wälisministeerium ja Riigikogu välisasjade komisjon kõige lähemas kontaktis on töötanud. Ei ole ühtegi tähtsamat sammu meie välispoliitikas, mille kohta välisasjade komisjon oma põhimõttelist seisukohta pole annud. Mui-

dugi ei ole välisasjade komisjon mitte praktiline asjaajaja. Sellega on Wabariigi Walitsus oma poliitikat kujutanud, kui ta ütleb, et ta komisjoniga kõige ligemas kontaktis on töötanud. (W a h e l h ü e: Kuidas ta weel oleks wõinud töötada?) Peale selle olen wõrdlemisi lühikese aja jooksul mitu pikemat ettekannet Riigikogule teinud. Üksikute küsimuste kohta ei ole ma mitte saanud ettekannet teha, sellepärast, et Riigikogul on pikemad waheajad olnud. Ühelt poolt on asjaajamine niisugune, et igakord mitte enne ette astuda ei saa, kui asi teatud wiisil küps on.

Lubatagu, et ma nüüd üksikute küsimuste juures peatan. Meie poliitika algnõudeks on rahupoliitika ja meie iseseiswuse kindlustamine. Need on pea juhtnõõrid ja nende teostamiseks ei ole Wabariigi Walitsus iialgi wäsinud kõiki abinõusid tarwitusele wõtmast. Mina ei tea, samuti kui härra Riigiwanem, ühtegi juhtumist, kus meie välispoliitika oleks rahule ähwardawaks saanud. Meie wõiksime meelde tuletada terve rida asju, kus meie välispoliitika on aidanud rahu kindlustada. (J. Piiskar (is.): Näituseks?) Näituseks tuletan ma meelde minewa suwest asja. Selles sihis edasi minnes on meie välispoliitika pidanud alati oma esimeseks ülesandeks konsolideerida, koondada meie naabritega head wahekorda, sellepärast, et meie arusaamise järele siis meie uued demokraatlikud riigid üksteisele kätt andes wõime oma iseseiswuse kindlustamiseks üksteisele toeks olla. Selle sihi kättesaamiseks on kogu aeg tööd tehtud. See siht on selge olnud ja meie poliitikat wäljaspool peetakse konserwatiiwseks, alahoidliseks ja sirgejooneliseks. (N a e r p a h e m a l p o o l.) Palun anda mulle wõimalust seletada. Olen rõõmus kriitikat kuudes, mis minu ja Wabariigi Walitsuse poliitikat arwustab, sest usun kindlasti, et ükski välisminister ei saa õieti oma riigi välispoliitikat juhtida, kui tal puudub Riigikogu ja rahwa usaldus. Loodan, et ka need Riigikogu liikmed, kes põhimõttelikult välisministrile rahaandmise wastu on, mind kuulawad. Ütlen siis, et meie poliitika aluseks on olnud sõprus naabritega põhjast lõunasse ja läänest idasse. Teie teate wäga hästi seda rahwuswahelist hindamist, mis meie ja idapoolse naabri wahekorra arwatakse. Ühe rahwuswahelise konflikti korral pöörati Eesti walitsuse poole, et ta oleks wahemeheks

rahwasteliidu ja Wenemaa wahel. Ma wõin ette tuua neid motiivisid, mispärast just Eesti wabariigi poole pöörati: toonitati nimelt, et maailma arusaamise järele meie wahekord Wenemaaga kõige sõbralikum olla kõikidest teistest riikidest. Ma ei ole ka kunagi selle juures kahelnud, waid olen mitu korda alla kriipsutanud, et meil kõige sõbralikum wahekord selle maaga on. Ja selles mõttes ei ole meie iialgi oma poliitikat waenuliseks pidanud Wenele, weel wähem kellegile teisele riigile. Ja ma pean ütleva, et sellest on ka meie ida naabrid täiesti aru saanud, on selgunud, et meie püüd omawahel koos töötada annab meile wõimaluse enam sirgejoonelisemalt kõiki neid küsimusi lahendada, mis riikide wahel siiski ette tulewad. See omawaheline koostöötamine Balti riikide wahel annab wõimaluse lahti saada sellest hirmuäratawast tondist, mis siiski teatud osal seltskonnal on, et Wene poliitika Balti riikide suhtes teatud wassaliteeti tahab kätte saada. Mina ütlen, et just see omawaheline ühendamine, see on kindlustuseks kogu meie iseseiswuse poliitikale, ja annab wõimaluse Wenemaaga kõige paremat ja kõige sõbralikumat poliitikat ajada. Teiselt poolt see meie omawaheline sõbralik olek annab wõimaluse ka teiste riikidega niisama sõbralisi wahekordi korraldada. Meie ajakirjanduses ja seltskonnas walitseb arwamine, et Balti-liidu loomiseks ei ole muud waja kui ainult natuke head tahtmist. Kahjuks rahwuswahelises elus ei saa mitte ükski riik, iseäranis nii wäikene rahwaarwu poolest, nagu meie seda oleme, seda teha. Aga meie sellepärast ei mõtlegi oma iseseiswat osa rahwuswahelises poliitikas ära anda. On kõnelnud, et meil pole olnud sirgejooneline poliitika Wenemaaga. Mina ei saa mitte aru, mispoolest see siin oleks argumentiks praeguse poliitika wastu. Meie oleme Balti-liidu tekkimise juures käinud oma teatud kindlat rada, aga meie oleme pidanud rehkendama teiste riikide tahtmisega ja teiste riikide sisemiste oludega. Paljud härrad rahwasaadikud teawad wäga hästi, et Soomes on teatud parempoolsed elemendid, kes mitte just kõige sõbralikumad Eesti wastu ei ole mitmesugustel põhjustel. Ma ei hakka neid põhjusi siin ette tooma, sest nad on liiga teatawad. Teiselt poolt on niisamuti mõnes teises Balti riigis parempoolsed, kes wenesõbralised on ja sellepärast Balti-liidu wastu rohkem tagasihoidlikumad. Selle Balti-

liidu teostamist on takistanud ja raskendanud ka Poola-Leedu konflikt, Wilno konflikt. Kuid selle peale vaatamata on ka Soomes, Poolas ja kõikides Balti riikides muutunud lõpuks waated ja on leitud, et Balti riikide koostöötamine on poliitiline tarwidus.

Selle väljendus on hiljutises Warssawi konverentsi resultaadis, eriti poliitilises lepingus, mida kõige lähemal ajal Wabariigi Walitsus ratifitseerimiseks Riigikogule esitab, kus neli riiki, nimelt Poola, Läti, Soome ja Eesti astusid kokku, et luua teatud poliitilist kokkulepet nende riikide omawaheliseks rahuliseks arenemiseks. Selle lepingu oluliseks punktiks wõiks nimetada artikkel II, kus need riigid kohustawad ennast teiste riikidega mitte lepinguid tegema, mis otsekohe wõi kaüdselt kahjulik oleks mõnele liidus seiswale riigile, ning artikkel IV, et nad hakkawad omawahel läbirääkimisi pidama, mis teatud majandusliste lepingute sõlmimiseni wiib. Peale selle määrab artikkel VI-es konfliktide rahulise lahendamise ainult rahulise abinõudega, nagu wahekohtutega jne. ning artikkel VII, kus deklareeritakse, et juhtumisel, kui üks neist ilma oma poolt seda välja kutsumata oleks attakeeritud teise riigi poolt, nemad heatahtliku seisukoha wõtawad ja wiibimata kokku lepiwad sammude kohta, mida ette wõtta. See dokument on tõenduseks, et Balti-liit ei ole mitte ainult unistus, ei ole mingisugust Soome ega Poola isoleerimist teistest Balti riikidest, waid et kõik riigid siin sammu üksteisele lähemale on astunud, ja üksteisele kätt annawad alaliseks koopereerimiseks ja koostöötamiseks majanduslisel alal. See Warssawi konverentsi akt on kehastuseks sellele Balti poliitikale, mida senni on peetud, millest senni ei olnud kirjalikku dokumenti maha kirjutatud, kuid mis siiski tegelikult olemas oli. Eriti wõiksin ära tähendada meie ja Soome ja meie ja Läti wahekorda. Meie ja Soome wahekord on algusest peale sõbralik olnud, ainult wiimasel ajal on välja kutsutud terve rida wahejuhtumisi, eriti „Wäinämöise“ asjus. (M. Martna (sd.): Aga Jüri Wilms?) Mina ei hakka nende üksikute juhtumiste juures mitte pikemalt peatama, sest neid, eriti „Wäinämöise“ asja on Riigivanem Riigikogus juba seletanud. Teised küsimused, mis selles wahekorras olnud, ei ole mitte sarnast ärewust sünnitanud ja meie loodame, et ka need warsti rahulikul teel lahenda-

tud saawad. Igatahes on kindel, et mõlema wennasrahwa wahel sõbralik wahekord juba algusest walitsenud ja lähene-mistung sõbralikkude wahekordade loomiseks olnud. See kindlustab ju iseene-sest teatawal wiisil meie rahupoliitikat.

Mis puutub nüüd wahejuhtumistesse Lätiga, siis peab ütleva, et meie seltskond ja ajakirjandus nende juhtumiste puhul palju ärewamal olnud, kui Wabariigi Walitsus. Riigivanem ütles oma kõnes, et walitsuses need asjad mitte nii suuri laineid ei löönud, kuid et walitsus siiski kindlasti oli otsustanud mitte nende üksikute momentide huwide alla langeda, waid kindlasti oma õigusnõude juurde jääda. Tõepoolest teame meie ju, et see õnnetu kõrtsilugu meie ja Läti piiril ajakirjanduses ja seltskonnas meeled ärewile ajas ja selle selgituseks pani ka Läti walitsus kõige laiema uurimise toime kohtuministriga eesotsas. Uurimise tagajärjel selgus, et sellel juhtumisel mingit tagamõtet ei olnud, et see oli tulnud osalt arusaamatuse, osalt piiriwõimude eneste tegewuse tõttu ja ei olnud seal mingit poliitilist tagamõtet ja see ei ole meie wahekorra segamiseks mitte mõjunud. Teiseks kõneldi siin mingisugusest lepingust, mis meie ja Läti wahel olla tehtud. See leping on tõesti olemas ja tuleb kõige lähemal ajal Riigikogus ratifitseerimisele.

Mis puutub piiripoliitikasse, siis peab ütleva, et riikide wahel kõige suuremaks tüliõunaks ikka olnud piiriküsimus. Aga piiriküsimus kui niisugune, ei wõi enese taga ära matta suuremaid poliitilise tähtsusega küsimusi, mis ühenduses riigi olemasolu ja rahulise arenemise wõimalusega. Sellest on aru saadud ja on kõikide nende piiriküsimuste juures mõlemalt poolt silmas peetud üldist sihti ja riikide head käekäiku. On ette heidetud, et meie Wabariigi Walitsus on lätlastele annud teatawad kontsessioonid ja sellepärast, kus meie ka iial kokku puutumeme, lüüa olla saanud. Mina ei tea mitte ühtegi niisugust juhtumist ja kui mõned Riigikogu liikmed seda teawad, siis oleks nende kohus seda teatada Riigikogule, kui ka minule, kui välisministeeriumi juhile, et ma selles informeeritud oleksin. Mis puutub nüüd Ruhno ja Laura küsimusesse, siis on õige, et need küsimused kõne all olnud, aga see ei tähenda ju weel meie välispoliitiliselt lüüasaamist. Meil on välispoliitikas eriti neis küsimusis kindel seisukoht, mida mitmel puhul oleme deklareerinud. Ruhno küsimus ei tule mitte piiriküsimuse kujul

arutamise alla, Ruhno on Eesti wabariigi osa ja Riia laht on rahwuswaheliselt lahine meri. Piiriküsimusega seda kuidagi siduda ei saa. Teiselt poolt on Ruhno elanikkudest suurem osa rootslased, kes pole iialgi soowi awaldanud Eesti kodakondsusest lahkuda, waid just wastupidi tahawad, et nad edaspidi Eesti wabariigi alla jääksid. Warssawi kongressi kokkulepe on wastastikune rahulepingute kinnitamine Eesti, Läti, Poola ja Wenemaa wahel ja Laura küsimuses on meil ka sellekohaselt kindel piir kunni Kudepini. Sellega on ka Laura wabariigi territoorium ja Wabariigi Walitsus ei ole mitte aktsepteerinud anda tema kuuluwuse küsimust wahekohtule. Mis puutub Tallents'i piirijoonesse ja selle parandamisesse, siis on see piir olemas, olgu hästi ehk pahasti. Ma lugesin stenogrammidest, et välisasjade komisjoni esimees oli tähendanud selle peale, et see hea oli, et meie ühegi piiri saime. Meil tuleb seda piiri sennikaua tunnistada, kui see asi wastastikusel kokkuleppel saab lahendud. Omal ajal heideti ette, et oleks võimalik olnud sellesama kaitselepingu juures Eesti walitsusel lätlastele peale käia, et nad teatawa kontsessiooni Tallents'i piiri suhtes oleks teinud. Ma ütlen, et Wabariigi Walitsusel ühtegi võimalust selleks pole olnud.

Mis puutub nüüd meie tulewiku piiripoliitikasse, siis ei tagane meie oma õigustest sammugi ja teiselt poolt teame, et kõige ülem asi kahe riigi wahel on rahulik elamine ja rahulik koostöötamine majandusliselt ja poliitiliselt. Ma pean ütleva, et kogu maailmal on mulje, et Balti riigid omawahel hästi läbi saawad. (N a e r.) Mind imestab Riigikogu liigete naer sel puhul. Kõik omawahelised tülid oleme katsunud rahulikult ära õiendada, ilma et see maailma rahule kardetaw oleks olnud. Igatahes, mina ei taha mitte olla tulesütitajaks Läti ja Eesti wahel, et selle läbi maailma rahu kõikuma panna ja suurt tulekahju wälja kutsuda. Tunnistuseks selleks, et meie tüli eneste wahel mitte ei soowi, on olemas Warssawi leping, milles meie üheteisele lubaduse oleme annud, kõik rahulisel teel lahendada, mis tulekahju põhjuseks wõiks olla. Sarnane siis oleks meie poliitiline wahekord meie naabritega. Ma tulen pärast meie ja naabrite majanduspoliitika juurde tagasi.

Nüüd lubage, et peatan weel meie wahekorra juures Wenemaaga. Pean ütleva, et Riigikogule on peahuwiks meie

wahekord Wenemaaga. Üldse wõib konstateerida, et Wabariigi Walitsusele ja sellega ka välisministriile ei ole mitte välispoliitikas etteheiteid tehtud, kuid on etteheiteid tehtud administratiiw alal ja iseäranis just Wenemaa suhtes. Ja nüüd tahan ka selle juures Riigikogule täielise pildi anda, sellepärast, et see küsimus on õige mõõduandew olnud ka meie ajakirjanduses. Ma ei ole mitte tarwiliseks pidanud just ajakirjanduse puhul siin eriti esineda, waid ma pean seda loomulikuks, et Riigikogu liikmed, kellel teatud huwi on, kes teatud küsimusega rahul on ehk mitte rahul ei ole, seda Riigikogus ütlevad ja minu, kui Riigikogu poolt pandud ametniku ja teatud ametkonna esitaja käest selle kohta seletust saaksid. Kõige pealt lubage ütelda, et wahekord meie ja Wenemaa wahel sõbralik on. Wabariigi Walitsuse välispoliitika on Wenemaa suhtes selle poole sihitud, et rahu ja meie iseseiswust kindlustada igal tingimisel. Meie waatame oma idapoolse naaberriigi walitsuse peale, kui täieliselt loomuliku walitsuse peale ja meie kahetseme väga, et meie naaberriik ei ole mitte saanud rahwuswahelise de jure tunnustamise osaliseks. Meie wahekorras Wenemaaga on poliitiliselt wõrdlemisi wähe ärewusi ja ka praegu meie ei näe ette, nagu tahaks meid Wenemaa teatud ootamatuste ette panna. Muidugi on ju kõiksugu kuulujutte liikumas, nagu näituseks, räägiti wägede kontsentreerimisest jne. Wabariigi Walitsus arwab aga, et see meile mingisugust hädaohtu ei tähenda, waid see on seotud ühelt poolt Wene walitsuse välispoliitiliste oludega, mis mitte Eestisse ei puutu, teiselt poolt on selleks põhjustandwad Wene oma sisemised asjad, nagu prestiishi küsimused. On ju Wenemaal kõige suurem wägi maailmas, kelle abil ta teatud rahwuswahelisi sihte kätte saada tahab. Meie oleme kindlad, et üldine rahupoliitika, mis kogu Euroopas walitseb, ka Wenemaal on maksuma hakanud ja iseäranis just piiririikide wastu. Peale selle on Wenemaal weel muid teisi sisemisi põhjusi, mis sõjaohtu meist eemaldawad. Meie ei näe mingisugust põhjust, mis Wenemaa sellega wõidaks, kui ta meile sõjaliselt kallale tuleks. Sellega kaotaks ta õige palju. Ta kaotaks tükiks ajaks just selle ukse Euroopasse, mida tema 2 aastat tagasi nii suurte raskustega awama pidi. Meie oleme mitmel korral olnud wahemeheks Wene ja teiste riikide wahel ja väga wõimalik, et meil seda ka

lähemas tulewikus tuleb teha. Mis aga meie ja Wene wahelise rahulepingu täitmisesse puutub, siis peab tähendama, et Wenemaa poolt terwe rida rahulepingu punkte täidetud ei ole. Selles mõttes on raskusi ette tulnud meie Wenemaal wiibivate kodanikkude suhtes. Meie teame ka väga hästi, et meie waranduse tagasisaamine Wenemaalt sugugi koha pealt liikunud ei ole. Alles hiljuti teatas segakomisjon, et wenelased üksikuid asju, muuseas laewu, mitte tagasi anda ei taha. Mina pean ütleva, et see küsimus ei ole ühtegi päewa Wabariigi Walitsuse ega ka välisministri silmis kadunud, kuid meil ei ole mitte wõimalust ega ka tahtmist selle läbi meie välispoliitilist wahekorda kaalu peale panna. Sellest ei saa mitte kõik aru, kuid seda ütlesid isegi wenelased juba rahulepingus. Aga meie loodame, et ka see küsimus lahendatud saab, niipea kui Wenemaal väljamaa küsimus otsustatud saab, ning siis saawad soodsustuse tingimise alusel väljamaalased ka oma warandused tagasi.

On kõneldud, et meie ei ole konsulaar-ega kaubalepinguid teinud Wenemaaga. Ma olen seda küsimust juba mitu korda põhjalikult kaalunud, olen selle üle Wabariigi Walitsuses kõnelenud, see on ka Balti riikide konverentsil kõne all olnud ja on leitud, et meil majandusliselt kaubalepingu järele mingisugust tarwidust ei ole, sest meie kohta maksab enamsoodsustuse tingimine: iga leping, mis Wene-maa teeb, on iseenesest maksew ka meie kohta. Teiseks on meil rahulepingu ajast teada, et Wenemaa poliitika sihiks on — piiririikidele mitte erilisi soodsustuse tingimisi anda enne, kui ta seda suurtele riikidele annud. See on nüüd osalt ka põhjuseks, mispärast konsulaar-leping, kui niisugune, tegemata on. Loodame, et need küsimused pea enam-wähem hästi lahendatud saawad.

Weel tahan siin ühte walusat küsimust puudutada ja see on optantide küsimus. Meil on see küsimus päewaküsimuseks, on meeoleu küsimuseks saanud. Kuid siin juures peame küsima: kas peame oma välispoliitikas baromeetriliseks mõõdupuuks wõtma optantide küsimuse? Praegusel juhtumisel kahtlen ma selle juures väga. Asi on selles, et meie ei ole oma riiki loonud mitte selleks, et suurt osa väljarändajaid kaitsta, waid selleks, et Eestimaal wabadust maksuma panna, et see rahwas, kes oma were ja higiga on seda maad aastasadade jooksul

niisutanud, on selle maa peal töötanud, saaks selle maa peal wiimaks oma pere-mehe olla. Jah, meil on väga kahju nendest meie poegadest, kes ei ole saanud osa wõtta meie riigi loomise tööst, kuid meie ei saa mitte oma riiklisi huwisid panna rakkesse selleks, et üksikute, sündimise poolest eestlaste, huwisid kaitsta, kui seda mitte ilma riikliste ohwriteta wõimalik ei ole teha. Sellepärast, nii suured, kui ka meie optantide kannatused ei ole, peawad nad selle ohwri tooma riigile, et nad mitte asjata raskeks ei tee riigi seisukorda, waid et nad aru saawad neist ohwritest, mis riik neile juba toonud on sellega, et maa on wabaks tehtud, et neile õigused on antud, õige suurel wiisil aidatud oma elukorda paremaks seada, pääsedes sealt maalt, kus willetsus ja häda neid waritses. Wõin weel juurde lisada, et ka waranduste tagasi saamises on wiimase ajal märksa rohkem wastutulelikust märgata. Täna lugesimegi juba lehest, et üks suurem hulk warandust, mis oli Jamburis kinni peetud ja sealt Peeterburi wiidud, nüüd sealt juba tagasi saadetakse. Niiviisi wõin ma ütelda, et optantide küsimuses niisugust kisendawat häda ei ole olnud, mis oleks walitsuse arusaamise järele sundinud erilisi abinõusid tarwitusele wõtma peale nende, mis Wabariigi Walitsus juba tarwitusele on wõtnud. Ma ei hakka teisi küsimusi puudutama, mille pärast ka rahulolematust kuuldawale on tulnud, nagu näituseks metsade kontsessioonide küsimus, mis jällegi mitte meie süü läbi, waid meie naaberriigi walitsuse, ma ei tea ütelda, kas heatahtluse puuduse wõi kohase aparadi puudumise läbi ei ole edasi liikunud.

Nüüd tuleb see kõige walusam punkt — spekulatsioon. Sellest on tehtud, õieti ütelda, kogu meie välispoliitika küsimus. Ma olen täiel mõõdul härra Riigiwene-maga ühel arwamisel, et see siiski täiesti ekslik on. Meie välispoliitika on ikkagi üks asi ja Wenemaaga loodud tehniline läbikäimine koguni teine asi. Lubage meelde tuletada ajalugu, kuidas meil läbikäimine Wenemaaga on arenenud. Esiteks saadeti välja 2—3 komisjoni, anti neile teatud summad ligi ja öeldi: „Toimetage nii, kuidas heaks arwate.“ Tingimised olid nii ebamäärased, et wõimatu oli Eestis mehi leida, kes välja oleks tahtnud sõita, ja suur mehisus oli see meie praeguse riigikontrolööri härra Oinase poolt, kes esimesena välja sõitis. Täieline tegewuswabadus anti sellepärast, et

tõesti raske oli ligemaid juhtnööre anda. Tehti, võib olla, ka wigu, aga asi hakkas igatahes liikuma. Niiviisi kestis asi edasi kuni 1920 aastani. Sel aastal, kui minu eelkäija härra Strandman oli välisministriks, tuli see süsteem põhjaliku rewideerimise alla ja siis leiti, et niiviisi on võimatu edasi minna. Kuid ühekorraga ei saanud käimasolewat aparati likwideerida ja välisminister pidi hakkama siin korda looma, ilma et seisakut ehk katastroofilisi wahejuhtumisi oleks ette tulnud ja siit peale algas süstemaatiline läbikäimine Wenemaaga. On öeldud, et üksikud ametkonnad spekuleerivad, ja ka välisministril on sellest teateid olnud, kuid niipea kui sellest teada saadi, on niisugused kõik kõrwaldatud. Mis üksikud ametnikud väljaspool teenistust teewad, selle eest ei saa loomulikult Wabariigi Walitsus ega ka välisministeerium wastutust oma peale wõtta. Spekulatsioon on iseenesest väga laialdane, iseäranis meie idanaabrite juures ja alguses spekuleeris igaüks, vähemalt loeme Wene lehtedest, kus sellest kui üldisest nähtusest kõneldi. Et see tõesti nii on, tõendab see asjaolu, et seal kuni wiimase ajani erikomisjonid olid spekulatsiooni ja kontrrewolutsiooni vastu wõitlemiseks. Tuleb ette, et ka meil üksikud ametnikud on spekuleerinud, kuid need ametnikud on kõik kõrwaldatud ja praeguse välisministeeriumi kohta wõin kategooriliselt ütelda, et seal ühtki ametnikku ei ole, kes spekuleeriks. Kui mõni niisugune on ette tulnud, see on kohe kõrwaldatud. Siin kõneldi veel mingisugusest sulisewast kaubast. Kui niisugusest asjast kõneldakse, siis võib seda teha ajalooliselt, seda aga ütelda, et see välisministeeriumi läbikäimise wiis on, ei wõi. Neid Riigikogu liikmeid, kellele selle asja kohta kahtlust on, paluksin tulla posti saatmise ja saamise päewadel välisministeeriumi. (M. Martna (sd.): Wälja wisata kse.) Palun pöörata ses asjas otsekohe minu poole ja ma annan erilubad, et saate postisaatmise juurde sel ajal, kui Wene esitaja seal on, kelle juuresolekul saawad kõik saadetused, peale ühe puudalise paki, läbi waadatud, ning kahe pitsatiga kinni pandud, nii et pärast seda ühtki tipsu sinna juurde panna ei saa. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Tipsu! — Naer pahemal ja paremal pool.) Ei ole mitte võimalust postipaki lahtitegemiseks, sest et ta kahe pitsatiga kinni pandud on. Üks on meie ja teine Wene saatkonna pitsat.

Meie tolli peal waadatakse, kas pitsatid õiged on ja sedasama tehakse ka Jamburis. Mina tahaks nüüd, et Riigikogu ja kogu maa sellest ükskord aru saaks, et mingisugust spekulatsiooni meie välisministeeriumis Wenemaaga ei ole. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Aga inimestel, kel ministeeriumi passid.) Ministeeriumi passid antakse wälja mitte spekulatsioonidele, waid üksikute ministeeriumide esitajatele. Ma ütlen veel ükskord, et mina ei kannata oma ministeeriumis ühtki inimest, kes spekulereib. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Aga mõned said siiski lahti lastud.) Ma ütlesin juba, et on üksikuid olnud ja need on lahti lastud. Mul on au ütelda Riigikogule, et ei mina, ega ka Wene walitsus ei wõta wastutust üksikute ametnikkude eest oma peale. Nii on siis see kuulsate etteheidete asi. Pean veel ütleva, et meil lootus on tulewikus Wenemaaga rahulikult koos töötada ning need, kellele see asi iseäranis tähtis nähtub olewat, wõiwad täiesti rahulikud olla.

Ma peataksin nüüd veel välisministeeriumi ja Wabariigi Walitsuse majandusliku poliitika juures. Ma tahaks ütelda paar sõna Saksamaa kohta. Teiste maade kohta ma ei kõnele sellepärast, et ma wiimasel ajal neist rääkis, ja muudatusi selle aja jooksul mingisuguseid sündinud pole. Saksamaa asjus on välisministeeriumile ja Wabariigi Walitsusele ajalehtedes etteheiteid tehtud, et meie küllalt Saksamaa vastu tähepanelikud ei olla ja eriti just, et meie seal oma arwete korraldamisi ja nõudmisi läbi pole wiinud. Ma pean aga kahjuks ütleva, et välisministeerium ses suhtes kaugemale on jõudnud, kui need asutused, kes neid arwete kokku peawad seadma. (M. Martna (sd.): Kas need walitsuse asutused on?) Need on walitsuse kui ka eraasutused, mis aga mitte välisministeeriumist ära ei ripu. . . Mul oli hiljuti pikem läbirääkimine kohaliku Saksa saadikuga, kus me leidsime wõimaliku olewat arwete küsimust lahutada teistest lepingute küsimustest ning seda erikomisjoni kätte anda. (M. Martna (sd.): Millal see läbirääkimine oli?) See on mitu korda olnud ja wiimane oli märtsikuus. Saksa saadik arwas, et see tõesti võimalik on ja ka mina arwan, et see võimalik on, sellepärast, et meie ja Saksa wahekord on sõbralik. Meie ei saa aga seda teatud wiisil nii kiirelt realiseerida, kuna need asutused, kes arwete kokku wõtma

peawad, on minu tähelepanu selle peale juhtinud, et nemad töödega väga koorimatud ja sellepärast sellega nii pea walmis ei saa, kuna teised ülesanded enam põnewamad on ja just nimelt meie ja Wene sõja järelduste likwideerimine.

Nüüd lubage, et ma wähe peatan wälisministeeriumi ja Wabariigi Walitsuse wälismaajanduse poliitika juures. Nagu teie teate, on meil Soome ja Prantsusmaaga kaubalepingud tehtud. Soome kaubaleping, mis lahku läheb enamsoodsustuse tingimistest ja mis ei käi enamsoodsustuse alla, on tingitud osalt ka poliitilisest wahekorrrast nende kahe naabri ja wennasriigi wahel. Ta peabki olema enam ligem, kui teiste riikidega ja sellepärast on meie ja Soome wahelisele kaubalepingule eriline tähendus antud. Mõlemad lepingud tulewad Riigikogus arutamisele. Lätiga on ka kaubandusline leping arutusel olnud, ja on leitud, et ka Lätiga meie wõime sarnase erilepingu teha, mis mitte meile teiste riikidega ei wõiks eeskujuks olla. Hiljuti oli Läti rahaministri abi eri ülesannetega meie pool, ja läbirääkimistel leiti, et meie wõime teatawal wiisil õige suure sammu edasi teha kaubanduslises läbikäimises isegi kunni tollide ärakaotamiseni oma wahel. Kuid see küsimus ei ole lõpulikult weel lahendatud. Igatahes Warssawi konwerentsil otsustati, et majandusline lepingud peawad järgnema poliitilisele lepingule, millest siin kõnelesin ja et wõimalikult kõik kitsendused peawad kaotatud saama selleks, et läbikäimine kiire oleks kaubanduses, raudteedel jne. ja et wastastikku raha börsel noteeritaks. Küsimus, mis üles tärkab lepingute tegemisel, on enamsoodsustuse küsimus, s. o. kas meie wõime oma majanduse seisukohast maksma panna üldist määrust, et iga riik, kellega meie kaubalepingu teeme, saab automaatselt enamsoodsustuse tingimised. See küsimus on lepingute tegemisel üles tõusnud ja Riigikogul tuleb nende kohta oma arwamist awaldada, sest selle küsimuse otsustamisest on tingitud terve rida eelläbirääkimisi, mis selle tõttu takistatud. Ma loodan, et see küsimus pea lahendamist leiab ja siis wõime meie edasi minna ükskõik olgu see otsus jaataw, ehk teatud wiisil ka eitaw. Eeskujuks wõime tuua Prantsusmaa, kes mitte automaatselt ei anna enamsoodsustuse tingimisi kõikidele riikidele, waid annab neid selle järele, kuidas teised riigid samasuguseid tingimisi wastu-

tasuks annawad. Kui see küsimus meil ära otsustatakse, siis wõib walitsus kiire tempol lepinguid sõlmida kõikide riikidega, kellega meil kokkulepped weel tegemata.

Mina peataksin weel paari sõnaga Genua konwerentsi juures, mis loodetawasti pikemaks ajaks Euroopa rahule nurgakiwi saab panema. (M. Martna (sd.): Kes elab — see näeb!) Peasihti selles konwerentsis näen mina selles, mille kohta meie härra wäliskommissjoni esimees ütles, et seal selguma peab, kas on wõimalik selle järele riigikaitse kulusid wähenendada. See konwerents on ainult majanduslik, kuid teiselt poolt on ta ka poliitiline, sest et riigimajandus suurel määral seotud on poliitikaga. Sõjawägede koorem on kõigil rahwastel raske kanda, sõjawägede wähendamine on tihedalt seotud riigi majanduse ja poliitikaga ja neid ei saa üksteisest lahutada. Meie Wabariigi Walitsus peab oma eriülesandeks kõigest jõust selleks töötada, et sõjariistade koorem wähendatud saaks ja et rahu idee, mille järele meie oleme juba kolm neli aastat wankumata käinud, lõpulikult meil ja Euroopas maksma jääks. Wabariigi Walitsus ja kogu Eesti rahwas on kõige kindlamalt wastu igasugusele interwentsioonile Wenemaa wastu ja ei taha ennast milgil wiisil segada selle suure naabri sisemistesse asjadesse. Teiselt poolt oleme meie huiwitatud ka sellest, et meie oma seisukoht oleks kindlustatud. Sellepärast tärkab üles kõikide soow, et Genua konwerents peaks realiseerima Euroopa rahu niipalju, kui see wõimalik, et ta peaks kõikide konfliktide lahendamiseni jõudma, nii et oleks ka wõimalik Idamaa naabri ja Balti riikide wahel wahekohut maksma panna, nii et wäikeste rajariikide puutumatus rahwuswaheliselt garanteerimist leiaks. Selle tõttu wõiksime suure hulga oma majanduslist tööjõudu rahulikule tööle pühendada. Kuid seda wõime meie ainult siis, kui Genuas korda läheb üldist rahu kindlustada, kui Wenemaa saab de jure tunnustatud jne. Ainult sel teel wõib meie wälispoliitika seda maksukoormat kergendada, mis meie loomulikust tungist ennast kaitsta, praegu on tingitud. Omalt poolt tahame meie selleks kõigest jõust kaasa töötada.

On tarwis, et meie lepingud Wenemaa, nagu kõik lepingud täit sanktsiooni saawad ja oleks puutumata muist lahkuminekutest, nii nagu Versailles le-

ping puutumatu on. (M. Martna (sd.): Jah, küll see on puutumatu!) Versailles leping on siiski puutumatu. (M. Martna (sd.): Ta on rusuw.) See on hoopis teine asi, selle väärtust ei hakka meie hindama. Mina konstateerin ainult fakti, et meie tahaks niisama, et meie Tartu lepingul oma teataw garantii oleks.

Eriti on üles tõusnud küsimus, meie wõlgadest, s. o. meie peale langewast osast endise Wene riigi wõlgadest. (M. Martna (sd.): Alles paari päewa eest ütles Riigiwanem, et walitsus sellest midagi ei tea.) Kui teie lubate, siis ma wõiksin selle kohta midagi ütelda, sest välisministeerium teab üksikasju rohkem, kui seda wõib Wabariigi Walitsus. Asi on niisugune, et ei ole mitte arwata, et Genua konwerentsil Wene wõlgade meie osa küsimus arutusele tuleks. Aga tema on seltskonna arwamisest tekkinud ja on ka meie käest küsitud meie seisukohta selles asjas, kuidas meie selle peale waatame, et osa Wenemaa wõlgasid oma peale wõtta. Wabariigi Walitsuse otsus on niisugune, ja ma arwan, et Riigiwanem mitte teistsugust informatsiooni ei saanud anda, nimelt, et Eestil üldse ühtegi osa nendest wõlgadest kanda ei tule. Põhjendused selleks on järgmised: Lubage, et ma neid põhjusi teile otsekohe ette toon nii, nagu ma nad eile ühele suure riigi saadikule ette kandsin.

Esiteks on juriidilised põhjused: juriidiliselt ei pea uus riik iseenesest mitte kandma wana riigi wõlgasid. See on rahwuswahelise õiguse järele. Olgugi, et rahwusliselt küsimus waidluse all on, kuid sellegipärast rahwuswaheline praktika on juba täiesti kindlaks saanud selle poolest, et iseenesest uus riik wana riigi wõlgade eest ei wastuta, wälja arwatud ainult hüpoteegi ja hüpotegeeritud wõlad, mis on tehtud teatud waranduste peale. Niisuguseid wõlgasid aga meil ei ole. Nii siis juriidiliselt wõttes üleilmliste rahwuswaheliste normide järele meil seda osaks ei peaks langema, ehk küll üks osa Prantsuse juriste teisel arwamisel on. Puht juriidiliselt ei ole see küsimus mitte muutunud. Meil on ju olemas leping Wenemaaga ja seal lepingus on ju öeldud, et Wenemaa wõtab selle osa Wene riigi wõlga, mis Eesti peale tuleks, enese kanda. Meil on Wenemaaga leping olemas ja selle lepingu järele ei ole meie kohustatud endise Wene riigi wõlgasid kandma. Ka ei

ole meil kellegi kolmanda isiku wastu ühtegi kohustust, kus me oleks wõtnud osa Wene riigi wõlgadest oma peale. Ma pean ütleva, et see Wene-Eesti rahulepingu punkt on täiesti arwestamise korras sinna tekkinud, aga mitte juhusliselt. Kui me Wenemaaga rahuläbirääkimisele astusime, siis panime meie Wene rahwale terwe rea arweid ette, mis meil Wenemaa käest saada on, olgu see raha näol, olgu see wäärtpaberite, rentei hoiusummade ehk muude wäärtuste näol ehk teiselt poolt osasaamise näol nendest riigi keskwarandustest, mis jäid Wene nõukogude walitsuse alla, niihästi Wenemaal kui ka wäljamaal, koloniaal ja looduse warandused, olgu need metsad wõi sarnased koloniaal warandused, nagu Kamtschatka poolsaar, mille eest olla Kerenski ajal Ameerikast pakutud 50 miljardi kuld rubla, mille läbi kogu Wenemaa wõlad oleks saanud ära tasatud. Wenelased ütlesid, et nemad niisugust arwestamist meiega ette wõtta ei taha, waid selle asemel wabastawad meid Wene riigi wõlgadest, mis proportsionaalselt territooriumile meie kanda tuleks. See küsimus tõsteti just üles nende poolt, kes ütlevad, et meie leping olla tehtud kolmanda isikuga. Mina aga pean ütleva, et see ei ole mitte nii, sest Wenemaa ei ole mitte wõlgadest wabastatud, waid tema lubab wõtta wastutust oma peale selle endise Wene riigi wõlgade osa eest, mis meie kanda tuleks. See ei ole mitte Wenemaa negatiivne deklaratsioon, waid see on tema positiivne kohustus. Kuna mul au on seda Riigikogule teatada, lisan juurde, et ka neil Riigikogu liikmetel, kes rahulepingu tegemisest osa wõtsid, täiesti niisugune arusaamine selle asja kohta oli, niisamuti ka Wene delegatsiooni arwamine, kui nad seda lepingut selgitasid. Niiwiisi on see selge, et meie ei ole mitte kohustatud ühtegi osa Wene riigi wõlgadest kandma, ei üldse rahwuswahelise õiguse ega ka partikulaar õiguse järele.

Teine motiiv on majandusline. Mina waatasin hiljuti Wene wõlgade kogusummat, mis kokku 35 miljardi kuldrubla wälja tegi kunni 1. jaanuarini 1918 aastani, ehk see on ümmarguselt wõetud umbes 80 miljardi kuldfranki. See osa, mis meie peale tuleks proportsionaalselt territooriumile arwates, oleks $\frac{3}{4}$ % ehk umbes 60 miljardi Eesti marka, kui arwata, et üks kuldfrank umbes 100 Eesti marka on. Nagu näete, majandusliselt on see summa väga suur, see on umbes 10 aas-

tast bñdshetti, mida meie aga mitte kontsessioonidega katta ei saa. Teie teate aga waga hãsti, et Wene riigil ei jãanud Eestimaale riigi warandusi, sest ei ole siin olemas ei ùhtegi riigi metsa. Aga Wenemaa ei ole mitte majandusliselt pankrott, waid ta on waga rikas looduse waranduste poolest, ehk tal küll ei ole olemas puhast raha, millega saaks oma wõlga maksta. Aga see on ju tema oma asi. ùhe wãljaarwamise jãrele on temal põhjaraioonis nii palju metsa, mis wastaw riigi wõlasummale, see on, et see metsade aastane juurdekasw on nii suur, et tasub kogu Wene riigi wõla ära. Wãljamaa esitajad ütlewad seda, aga seda ei saa muidu kãtte, kui ei saa seda kapitaaliga sisse panna.

(Juhatama hakkab abiesimees **A. Kerem.**)

Mis õigusega meie peame selle eest kannatama, kui Wenemaa, see suur rikas maa, praegusel silmapilgul maksta ei jõua? Ma ei taha Wene rahwale mingisugust rasket koormat peale panna, aga Wene looduswarad on nii suured, et Wenemaa seda kanda wõib, ilma et rahwas raskusi tunneks.

Ja nüüd weel kolmas motiiv, kui teie tahate, poliitiline motiiv. Esiteks ei ole meie ùhtegi kohustust andnud. On teada, et de jure tunnustamisega kõik need lepingud, mis meie poolt tehtud ipso fakto aktsepteeritaks loetakse. Meil on teada, et meie lepingud Wenemaaga ei ole ialgi protesteeritud, olgugi et teine pool tunnustatud ei ole. Meie jaoks on see leping siiski rahwuswaheline leping. Tema ei ole protesteeritud. Weel rohkem, kui mõni aeg tagasi, 1920 a., Spaa konwerentsil eri Ida-Euroopa rahukonwerents kokku kutsuti, Eestit sinna ei kutsutud. Minu jãrelkõsimiste peale ütlesid need, kes kokkukutsujad olid, wãhemalt nende ministeeriumide esitajad, et meil juba rahu on ja meie rahuleping, kui niisugune, tunnistatakse ja et mingisugusest rewideerimisest juttu ei wõi olla. See on nüüd poliitiline seisukoht. On aga weel moraalne seisukoht olemas. Meie oleme selleks kaasa aidanud, et Euroopa rahu stabiilsemaks on muutunud. Ma ei nãe mingisugust wõimalust, et meil seda hakatakse peale sundima, mida meie tãita ei jõua ja mis meid majandusliselt ruineerib.

See on kogu see argumentatsioon, mu hãrrad, mis minul, kui wãlispoliitika juhil Riigikogule siin ette kanda oli. Nagu teie nãete, ei ole ma mingit saladiplomaatiat

ajanud, ei ole ùhtegi argumenti, mis Riigikogu huwitab, mõtelnudki peita, waid kõik oma parema arusaamise jãrele ette toonud. Ma tean, et seda waja oli ette tuua selleks, et nüüd, kus see suur konwerents kokku tuleb, teada oleks, kas Riigikogul on usaldus oma walitsuse wãlispoliitika wastu wõi mitte. Sinna konwerentsile minna ja teada, et wãlispoliitika põhijooned, mis on silitud rahu peale, kokkupõrgete ärahoidmise peale, mitte õiged ei ole, siis tähendaks see meie seisukorra mãrksat nõrgendamist. Ma arwan, et need põhimõtted siiski wastawad on meie rahwa ùldnõuetele, nad on aksioomideks saanud. Ma ei ole kuulnud etteheiteid meie ùldpoliitika kohta, ja kui etteheited on olnud, siis kãisid nad üksikute administratiiv kùsimuste kohta. See ei wõi aga silmapilgukski tumestada seda suuremat sihti, mis meie walitsusel on, s. o. meie wãlispidise kaitse ja elu korraldamist ja garantiide saawutamist meie iseseiswusele ja rahulisele arenemisele.

A. Palwadre (sd.): Genua konwerentsile sõites katsuwad kõik wãlisministrid omale juba ette parlamendi usaldust wõita, et seal sirgejoonelist poliitikat ajada. Oli kuulda, et Lloyd George arwas seda teha, enne kui ta Genua konwerentsile sõidab ja meie wãlisminister on enesele temast eeskujutõtnud... (K. Ast (sd.): Mõ e a s i.) ... ja tahab ka, konwerentsile sõites, nãha, et tema seljatagune kindel oleks, et ta sirgejoonelist Eesti poliitikat Genua konwerentsil ajada saaks. Mina arwan, et õigem oleks jãada meie wãlispoliitika hindamisel sellele seisukohale, mida esitas siin hãrra Riigiwanem oma kõnes, nimelt, et meie wãlispoliitikat ùldse ei tule wõtta, kui waga kaaluwat jõudu rahwuswahelises wãlispoliitikas, et meie riik on wãike riik, tema sõna rahwuswaheliste wahekordade korraldamisel palju ei maksa. Meie peame omi asju kodus wagusalt ja waikselt ajama ja peaülesanne on meil ennast, nii õelda, passida nende rahwuswaheliste kombinatsioonide juurde, mis meile kõige kasulikumad on ja teistele riikidele, nii palju kui wõimalik on, ära seletada, kuidas nende huwides kõige parem oleks Eesti rahwuswahelist seisukorda kindlustada. Wãlisminister lahutas oma kõne kaheks osaks, esiteks wãlisministeeriumi, kui asutuse eelarwe ja teiseks wãlispoliitika. Mina tahan siin niisamuti mõlemaid kùsimusi eraldi lühidalt puudutada.

Esialgu wõtan kõne alla välisministeeriumi, kui asutuse eelarwe.

Wälisministeerium, kui asutus, on niihästi Eesti ajakirjanduses, kui ka seltskonnas kõige rohkem tähelepanu oma peale tõmmanud, nimelt oma eitawa tegevusega. On väga palju pahesid leitud ministeeriumil, kui administratiiv asutusel ja on etteheiteid tehtud ka administraatoritele, kes ministeeriumi juhiwad. Ma ei taha siin mitte kordama hakata üksikasjaliselt kõiki neid süüdistusi, mis sellel alal on ette toodud. Ka mina leiain, et see ala, mis seltskonna erilise tähelepanu osaliseks on saanud, siiski mitte kõige tähtsam osa ministeeriumi tegevuses ei ole. Sarnaseid pahesid leiame meie ka teistes asutustes ja igalt poolt tuleks neid kõrvaldada. Siiski ei ole mina isiklikult mitte kindel, et need pahed välisministeeriumist oleksid kõrvaldatud, nagu välisminister tõendab, et kõrvaldatud oleks see alus, mis neid pahesid sünnitas. Ei ole mitte kuulda olnud, et ministeeriumi wastutawad ametnikud oleks oma kohtadelt kõrvaldatud, et nad ametist lahkunud oleks. Ei wõi ju ometi keegi arwata ja uskuda, et tõepoolest need halbtused ja wäärnähtused, mis välisministeeriumi, kui „kaubamaja“ tegevuses, nähtawale on tulnud, et need wäärnähtused on tingitud olnud ainult kulleritest ja wäikestest ametnikkudest. Ei saa enesele ette kujutada, et ministeeriumil, kui asutusel, neist wäärnähtustest midagi teada ei olnud, et ministeerium ei teadnud, mis pitseeritud pakkides Wenemaale saadeti. Lõppude lõpuks wastutawad ministeeriumi tegevuse eest mitte kullerid, waid wastutawad ikkagi need, kes wastutawatel, tähtsamatel kohtadel seisawad. (M. M a r t n a (sd.): W a s t u t a b m i n i s t e e r .) Ja kui nüüd öeldakse, et need halbtused ja wäärnähtused kõrvaldatud on, siis ei ole see mitte õige, sest ainult mõned neist on tabatud, kes isiklikult spekuleerinud. Kaassüüdlased, wastutawad ametnikud, on kõik kohtadel, nii et siin wõib olla ainult head usku, et need ametnikud meelt parandanud on ja sarnaseid asju enam ette tulla ei lase. Kuid sellel alal ei tule mitte ainult välisministeeriumi süüdistada, waid ka teisi ministeeriumisid, kes ministeeriumi passidega ja pitseeritud pakkidega spekuleerijaid wälja saatsid. (J. P i i s k a r (is.): K a u b a n d u s m i n i s t e e r i u m .) Ka sõjaministeerium mitte wäksel arwul. Meie ministeeriumidest ei ole ükski weel lõpulikult wälja

kujunenud. Wälisministeeriumi seesmine korraldus ja wälisesituse korraldus nõuawad põhjalikku muudatust. Eelarwe on eelmise aasta eelarwe järele kokku seatud, ainult üksikuid surmasid on püütud wähendada, põhjalikka uuendusi ei ole. Riigikogu peaks põhjalikult kaalumise alla wõtma terve meie wälisesituse süsteemi, näituseks, kuhu oleks meil waja wälisesitus saata, missugusel kujul jne. Et wälisministeerium meilt, kui wäikselt riigilt, nõuab wõrdlemisi suuremaid raskusi ja suuremaid kulusid, kui suurtelt riikidelt, see on õige. Kuid ühtlasi on igatahes ka wõimalik teatawates tingimistes neid wäljaminekuid wähendada. Riigikogul oleks wist siiski asjata nende uute kawatsuste juures praegu pikemalt peatada, sest see oleks asjata etteruttamine. Kui ministeeriumide uute koosseisude seadused esitatakse, siis tuleb Riigikogul selle kohta põhjalikumalt sõna wõtta. Praegu aga märgiks ära ainult üldist seisukohta, nimelt, et see koosseis, mis eelarwes esitatud, on peasjalikult minewaaastane koosseis, ja see nõuab muutmist, ümberkorraldamist jne.

Wälispoliitikast enesest kõneledes, tahaks otsekohe ära märkida, et meil wälispoliitika, nii ütelda, teise järku on jõudnud. Esimene wälispoliitika ajajärk oli see, kus meie riik, mis rewolutsioonilisel teel oli tekkinud, nõudis kindlustamist. Riigi iseolemist tuli kaitsta kahele poole: esiteks Wene poole ja teiseks Saksa poole, sest wõib kindlasti oletada, et landeswehri sõda ei olnud mitte sõda üksikute salkadega, waid landeswehr oli ühenduses Saksamaaga. Esimesel ajajärgul tuli meie riiki kaitsta kahel frondil ja ühtlasi tuli wälisriikidelt saawutada rewolutsioonilisel teel tekkinud riigi tunnustamist. See ajajärk lõppes õnnelikult. Eesti riik suutis ennast jõuga kaitsta, saawutada wõrdlemisi hea rahu, kuna teiselt poolt wälispoliitika muretsetes kätte riigi tunnustamise teistelt riikidelt. Pärast seda algas teine ajajärk, kus tuli korraldada omi wahekordi senniste waenlastega ja teiselt poolt naaberriikidega. Siin ei ole enam mitte märgata sihtide selgust ja sirgejoonelust. Kindral Laidoner toonitas oma eelarwe-kõnes, et wälispoliitika kohta ei peaks mitte üksi wälisministeerium ja Wabariigi Walitsus neid sihte üles seadma, mida kätte saada tahetakse, waid siin peab terve seltskond appi tulema. (J. P i i s k a r (is.): S e l t s k o n d w õ t a b W e n e m a a s u h t e s w ä g a e l a -

waltosa.) Just siin ongi meie õrn külg. Peale rahulepingu tegemist tuli tarwidus kindlamaid wahekordi luua Wenemaaga. Ajakirjandus wõttis nende wahekordade sihtjoonte selgitamisest elawalt osa, kuid selle peale waatamata ei õnnestanud ei saatkondade saatmine Wenemaale, ega nende tegewus seal. Mul oli möödaläinud suwel juhus käia Wenemaal. Nii kommunistlike ringkondade, kui ka nende wastaste, walgete leerides ennast informeerides, oli mul wõimalus konstateerida, et meie saatkondade tegewus Wenemaal ei õnnestanud. Suurelt jaolt sellepärast, et Eesti seltskond ei suutnud sugugi omale ette kujutada, mis Wenemaal meie esitajad wõiks täide saata ja mida mitte. Eriti ühel läbirääkimiste õhtul „w dome utschjonõh“, kus Wenemaa majanduslisi probleeme arutati ühenduses rahwuswaheliste wahekordade selgitamisega, selgus mulle meie seltskonna arwamiste põhjendamatuse meie esituste ülesannetest Wenemaal. (O. Amberg (kristl.): Teie seltsimees oli saatkonna esimees! K. Ast (sd.): Kas w dome utschjonõh?) Kui esimesed saatkonnad Wenemaale läksid, siis nõudis neilt Eesti seltskond, et esimeses jões tuleb kätte saada Moskwa—Tallinna raudtee kontsessioon ja teiseks — metsade kontsessioon. Kuigi need küsimused meile wäga tähtsad olid, pidi ometi aru saama, et ei Eesti riik, ega Eesti kapitalistid, kuigi nad miljonäärid on, ei suuda sarnaseid kontsessioone teostada. Wene walitsus ja Wene seltskond oleks wõinud neid küsimusi tõsiselt arutusele wõtta ainult siis, kui mingisugune kindlustus oleks olnud, et Eesti kaudu wäliskapitaali wõib Wenemaale tuua. Tol korral aga ei tulnud wäliskapitaali isegi weel Eestisse, ammu siis weel Wenemaale. Ja Wenemaal ei olnud mingit mõtet fiktiiwseid kontsessioone anda. Nende küsimuste kallal kulutati aga palju aega ja energiat, kuna teised küsimused, mida palju kergemini oleks wõinud läbi wiia, teisele plaanile jäid. Need olid waranduse tagasi-toomise ja rutulise opteerimise korraldamise küsimused. Et wiimased küsimused teisele plaanile jäeti, see oli täiesti wale informatsiooni ja ebaõige olukorra hindamise tagajärg. Mida meie seltskond wäga hästi aru sai, oli see, et Wenemaale sõitmiseks kulleri kolhta saada wäga kasulik on. Siin walitses täiesti sirgejooneline tegewus, millele kaasa aitasid wälis- ja ka teiste ministriumide juhid. Siin tek-

kis palju konflikte, mida oli waja enne ära lahendada, kui teiste küsimuste juurde üle minna saadi. Need konfliktid tekitasid Eesti ja Wene wõimude wahel halwa seisukorra. Ma mäletan, kui mina minewal suwel Peeterburis käisin, siis rääkisid Peeterburi komisjoni teenijad-ametnikud, et nemad tunnewad endid Peeterburis komisjoni majas, kui mingisuguses kindluses, mis ümbritsetud waenlastega. Komisjoni ametnikud kaebasid, et Wene ametnikud iga nende sammu järele walwawad. Aga see oli ju loomulik; Wene ametiwõimud pidid walwama, kas sellest ametlikust majast neid kinnipitseeeritud pakke kuhugile edasi ei woola. Mina olin ka seal, liikusin ilma pakkideta, käisin igalpool wäljas — liikumine oli lubatud kunni kella 11 õhtul — ja ma pean ütleva, et minu järele küll keegi ei luuranud. Mis selleks mõjus, et Eesti ametnikud endid kui kusagil waenlaste keskel tundsid elama, oli see, et Eesti „wäliispoliitika“ kaubandusline tegewus sarnase olukorra wälja kutsus. Meil puudus selge ülewaade, mis esimeses jões oleks waja ja ühtlasi wõimalik olnud läbi wiia. Küll räägitakse, et wahekord Wenemaaga olla meil praegu wäga korrekt ja sõbralik. Kas ta tõepoolest seda on praegu juba, seda ei julge ma mitte kinnitada. Eesti ja Wenemaa wahekorra peale awaldab teatawat mõju Balti liidu loomise küsimus. Balti liidu loomise wastu ei saa olla, kui see liit oleks uute riikide majandusliste ülesannete lahendamiseks. Kuid Balti liidu loomisel tuleb hinnata ka seda, kuidas Wenemaa selle liidu peale waatab ja mis ta sellest arwab. Eestil eriti tuleb silmas pidada, kuidas Balti liit Eesti ja Wene wahekorra peale mõjuks. Mul ei ole mitte juhust olnud Balti liidu loomise ajalugu dokumentaalselt jälgida. Igalühel on aga teada, et see ajalugu Wenemaa poolt etteheiteid on leidnud. Seal on katsutud teda mõista, kui teatawat agressiiwset liitu Wenemaa wastu. Mina isiklikult ei ole kunagi uskunud ja ei usu ka nüüd, et Eesti poliitika Wenemaa wastu agressiiwne on olnud. Minu arwamise järele on Wenemaa poolt Eesti wastu palju agressiiwsemat poliitikat aetud, ja aetakse ka praegu. Igatahes on Wenemaal põhjust jälgida Balti liidu loomise küsimust oma seisukohast. On tingimata soowitaw, et Balti liit meie wahekorda Wenemaaga ei halwendaks. (W. Linnamägi (kristl.): Peab Wenemaa sõna kuulma!)

Härna Linnamägi, välispoliitikat ei saa lõõksõnadega lahendada, see nõuab rohkem tõsisemat ja kawakindlamat tööd... Ma arwan, et Eesti seltskond on selles enam-wähem ühel arwamisel, et Eesti ja Wene wahekord peab nii hea ja nii lähedane olema, nagu Eesti majandusliselt Wenemaale lähedal on. Ma ei saa Eesti riigi majanduslist elu tulewikus ette kujutada täielikult lahutatuna Wenemaast. Eesti ja Läti, wõi Eesti ja Poola, niisama ka Läti ja Poola wahekordade sõbralikkus ei ole kaugeltki nii tähtis, kui Eesti sõbralikkus Wenemaaga. Wahekord Eesti ja Wenemaaga, ja Läti ja Wenemaaga wahel peab tingimata hea olema. Sellest seisukohast tuleb meil ka Balti liidu loomist toimetada. Ei tohi unustada, et kui isegi kätte oleks saadud Balti liit kõige kindlamal kujul ja kõige sõbralikumas wahekorras, kuid kui see meid Wenemaaga waenulikkude wahekorda paneks, siis ei oleks sellest meile mingisugust kasu, waid seda tuleks ära märkida kui meie diplomaatia kaotust.

Tahaksin wast puudutada wahekorda meie teiste lähemate naabritega. Riigiwanem ja välisminister rääkisid Eesti wahekorra Soomega, toonitades wahekorra sõbralikkust. Selle juures toodi ette ka wäike wahejuhtumine „Wäinämöise“ga. Arwati, et sellest tülüküsimust ei wõi tulla. Selle wastu waielda ei saa. Minu ülesandeks ei ole mitte awaldada wastupidist arwamist selles küsimuses. Kuid Riigiwanem ja ka välisminister ei puudutanud ühte teist „tüli“ küsimust. On teada, et Soome saadik Eestis pööras hiljuti Eesti kodanikkude poole ühe kirjaga. Ma mõtlen siin Soome saadiku pöörast Sangaste rentnikkude poole. Saadik seletas rentnikkude Eesti maa-seadust, ütles, et ei tohi mitte wäljamaa mõisaid otsekohe wõõrandada, et nemad peawad sellega leppima, et mõis mõisniku käes on, peawad sõna kuulma jne. See samm leidis terawat hindamist ajakirjanduses. Kuid missuguses seisukorras see asi praegu on, selle kohta ei ole midagi teada. Minu arwamise järele on sarnane samm naaberriikide wahekorras palju suurema tähtsusega, kui „Wäinämöise“ asi. Isiklikult pidasin ma Soome saadikut Eestis, härna Reijonen'i, wäga heaks oma riigi esitajaks. Tema on harilikult wäga wastutulelik, jälgib alati Eesti ajakirjandust, ja kui selles mingisugused teated ilmuwad, mis Soome ja Eesti wa-

hekorda puutuwad, siis wõtaw ta ajakirjanduses harilikult sõna. Käesolewal korral ei ole aga Soome saadik asja kohta seletust annud, niisama ei ole ka Riigiwanem ja välisminister seda teinud. Kuid tahaksin loota, et meie välispoliitika tulewikus sarnaseid juhtumisi Eestis ei wõimalda.

Eesti ja Läti wahel on wahekord sõbralik olnud. Halb on aga see, et kõige-sõbralikuma wahekorra juures ei suudeta üksikuid küsimusi sõbralikult lahendada. Mina kardan wäga, et lõppude lõpuks Eesti ja Läti peawad uuesti minema rahwuswahelise tribunaali ette oma piiriküsimusega. Oldi juba wahekohtus, lahendati sel teel osa piiri ära, kuid omawahel ei jõuta kuidagi wiisi kokkuleppele. Tähendab, wahekorrad tegelikult pole mitte sarnased, mis lubaks wastutulekkuse alusel asju lahendada. Siin ei tahaks ma mitte meie wäliskomisjoni esimehe diplomaatliste waadetega nõus olla, et meie ei tohi mitte neid piiri asju tähtsaks pidada ja kui tuleb mõne punkti pärast tüli, siis anname ta lihtsalt ära. Mulle näib, kui sarnast poliitikat on aetud, siis on wäga halb. Meie ei peaks mitte nõudma seda, mille peale meil õigust ei ole, kuid meie ei peaks ka mitte ära andma, mille peale meil õigus on.

Tahaksin weel puudutada meie wahekorda Saksamaaga. See küsimus on wist seltskonnas, kui ka walitsuse välispoliitikas alles selgumata ja ma ei tea ka mitte kindlasti ütelda, missugused sihid ja wäljawaated meie välispoliitikal sel alal olemas ja kas need sihid, mis üles wõetud, kättesaadawad on, ja kudas neid teostama hakatakse. Ajakirjanduses on suured waidlused olnud Saksamaa ja liitlaste orientatsiooni pärast. Kuid mõlemad need orientatsioonid pole selgunud ja kuhu poole nad sihiwad, ei ole teada. Mulle näib, et meie wahekordade loomisel Saksamaaga peaks arwesse wõtma meie majanduslise elu tingimisi ja nõudmisi niipalju, kui see tungiwalt tarwilik on. Ma ei looda isiklikult mitte, et meil Saksamaaga niipea sõbralikud wahekorrad wõimalikud oleksid. Nad wõiwad küll korrektsed olla, kuid meie välispoliitika ei pruugi mitte oma sõbralikkude wahekordade loomise keskpunkti sinna poole sihtida. Tuleks ainult arwesse wõtta wahekordade korraldamisel neid majanduslisi nõudeid, mida rahwamajandusline seisukoht ette seab.

Peaasi meie wäikeses välispoliitikas on tingimata meie hea wahekorra alles-hoidmine Wenemaaga ja selle hea wahekorra süwendamine. See on meie tulwase riigielu tähtsamaks punktiks ja ilma nende heade wahekordadeta meie kaua läbi ei saa. Selles mõttes tuleks hoida sarnaste sammude eest, mis takistawad Wenemaaga sõbralikkude wahekordade loomist. Selles asjas ei ole ma mitte meie välisministriga ühel nõul, et tema teatawa uhkusega tuletab meelde Wene walitsuse poole pööramist Karjala asjus. Harilikult, kui pööratakse teatawa sõbraliku note'ga mõne riigi poole, kellega tahetakse head wahekorda alal hoida, siis katsutakse emmast enne ikka informeerida, kuidas seda wastu wõetakse ja kuidas selle peale waadatakse. Mul näib, et meie välisministeerium toimetab siin ettewaatamatalt, ilma, et tal sirgejooneline poliitika meeles oleks olnud. Seda tehti esimeses õnnejoowastuses, et meile nii suur au osaks lasti saada. Arwan, kui sellele note'le suuremat tähtsust oleks tahetud anda, siis oleks tingimata seda saatnud mõni teine suurem riik. Ei maksa küürutada ühele ega teisele poole. Ei maksa neid samme mitte ette wõtta, mis meie üldist välispoliitika sihtjoont halwata wõiwad ja neid wahekordi rikkuda, mis Eestile tarwilikud on.

Juhataja A. Kerem: Lõpusõna on komisjoni aruandjal. Komisjoni aruandja sõna ei tarwita. Panen ettepaneku hääletamisele. Ah soo! Välisministri poolt on Riigikogule waremalt juba järgmine kirjalik ettepanek sisse tulnud: „Kõrgendada Londoni saatkonna 1922 a. eelarwet järgmiste summadega:

§ 1. Palgad.

Riigikogu alamkomisjoni poolt määratud Emk. 3.780.000.—

Seda summat kõrgendada.

1) Eksikombel alamkomisjoni poolt wäljajäetud käskjala palgaga £ 6—15 = kuldfr. 135.— kuus, ehk 1620 kuldfr. aastas, kursiga 1 kuldfr. 75 Eesti marka Emk. 121.500.—

Kokku Emk. 3.901.500.—

2) Tõsta saadiku palka alamkomisjoni poolt määratud £ 80.— asemel £ 100.— peale.

Wahe £ 20.—, ehk 400.— kuldfr. kuus, aastas = kuldfr. 4.800.— kursiga 1 kuldfr. 75.— Eesti marka Emk 360.000.—

Selle järele oleks § 1 järele kokku Emk. 4.261.500.—

Juhataja A. Kerem: Ettepaneku kohta on sõna aruandjal.

Aruandja E. Liwak: Londoni saatkonna palgad olid komisjonis arutusel ja seal sai käskjala palk kuus £ 15.— Il lugemisel wastu wõetud, nii et minister siin eksiarwamisel on, nagu ei saaks käskjalg palka. See otsus on ka alamkomisjonis protokolleeritud. Saadiku palk oli ka komisjonis arutusel, ministeeriumi esitajad olid ka seal läbirääkimistel ja komisjon määras saadiku palgaks 1600 kuldfranki, see teeb 180.000 Eesti marka kuus ehk 1.440.000 Emk. aastas. Arwesse wõttes seda, et igalpool elukallidus wõrdlemisi wähenenud on, ei leidnud komisjon wõimalikuks seda palka tõsta.

Komisjoni nimel ei saa ma selle ettepanekuga mitte ühineda. Isiklikult wõiksin ma seda, arwesse wõttes, et Londonis elu kallis, ja et saadikul suur perekond on. (O. Amberg kohalt: Palun ettepanekuks sõna.)

Juhataja A. Kerem: Sõna on rkl. Amberg'il.

O. Amberg (kristl.): Austatud Riigikogu liikmed! Mind on palutud Krimmi abiandmise komitee nimel Wene saatkonnale Moskwas kulused suurendada 500.000.—, s. o. poole miljoni wõrra nende eestlaste tagasitoomiseks, kes praegu kõige wiletsamates oludes Krimmis wiibivad.

Juhataja A. Kerem: Wabandage, Riigikogu liige Amberg. Ma sain aru, et Teie välisministri ettepaneku kohta sõna soovisite. Kuna läbirääkimised välisministeeriumi eelarwe kohta juba lõpetatud on, ei saa ma Teile uueks ettepanekuks sõna anda. Korra kohta on sõna rkl. Piiskar'il.

J. Piiskar (is.): Konstateerin, et härra välisminister tegi oma ettepaneku siis, kui juhataja oli juba läbirääkimised lõpetanud. Et walitsuse esitaja peale läbirääkimiste lõpetamist weel sõna sai,

teen kodukorra wastawa paragrahwi põhjal ettepaneku, läbirääkimisi uuesti alata.

Juhataja **A. Kerem**: Sõna on härra välisministril faktiliseks märkuseks.

Wälisminister **A. Piip**: Walitsuse esitajana andsin selle paranduse kirjalikult sisse juba waremalt.

Juhataja **A. Kerem**: Kuna käesolew parandus tuttaw ei olnud, siis leidsin ma võimalikuks selle kohta sõna weel anda. Kuna aga tahetakse uusi ettepanekuid teha, siis leian mina, et selleks on aeg juba möödas.

Mingisuguseid muid ettepanekuid ega parandusi peale välisministri oma sisse ei ole tulnud, siis asun ma hääletamisele. Aruandja ei ole selle parandusega mitte ühinenud, sellepärast panen mina tema eriti hääletamisele. (Hääletatakse.) (K. Ast (sd.): Ei saa hääletamisele panna, kodukorra wastu.) See parandus on 22 häälega 21 wastuseismisel wastu wõetud.

Panen hääletamisele välisministeeriumi eelarwe ühes wastuwõetud parandusega. (Hääletatakse.) (J. Piiskar (is.): Palun ära lugeda.) (Loetakse hääli.) Wälisministeeriumi eelarwe on 38 häälega 20 hääle wastuseismisel wastu wõetud. Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Laidoner'il.

J. Laidoner (põl.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Eelkõneleja härra Palwadre tähendas siin, et mina, kui wäliskomisjoni esimees, olla toonitanud, et meil tuleks Läti piiriäärsest maaosast osa ära anda Lätile. Mina oma kõnes ei mäleta sarnast lauset ütelnud olevat, ka ei leidnud ma seda stenogrammidest. Pealegi ei rääkinud mina siin, kui wäliskomisjoni esimees, — muidugi igauks wõib ju sellest aru saada oma moodi, — mina just toonitasin, et piir on olemas, on juba määratud ja meil on tarwis ainult seda piiri lõpulikult kohapeal ära määrata. See oleks minu isiklise äranägemise järele kõige õigem tee meie piiriküsimuse lahendamises. Nüüd aga lähewad kõik seda piiri parandama, kuid mina ei usu selle paranduse sisse. Wäga hea oleks, kui nad selle piiri, mis teoreetiliselt wahekohtu poolt määratud, tegelikult kindlaks teeksid.

Juhataja **A. Kerem**: Ma kuulen hüüdeid waheaega määrata. Ettepanek on tehtud koosolekut lõpetada. Panen

wiimase ettepaneku, kui kaugemaleulatawama, hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawahäälteenamusega on otsustatud koosolekut mitte lõpetada. Kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 7,40 min.

Peale waheaega algab koosolek kell 8.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Kerem**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Bergman**.

Juhataja **A. Kerem**: Koosolek kestab edasi. Arutamisele tuleb eelarwe sõjaministeeriumi osa.

Eelarwe-komisjoni aruandja **Th. Pool** (loeb):

SÕJAMINISTEERIUM.

§ 1.	Esitus	635.000.—
§ 2.	Rahaline ülewalpidamine	393.694.900.—
§ 3.	Majanduslised kulud	19.976.600.—
§ 4.	Hariduslised kulud	9.157.800.—
§ 5.	Sisseseade ja asutamine	12.046.100.—
§ 6.	Sõjawägede ja kraamiwedu	11.417.000.—
§ 7—8.	Maakuulamise, teadete kogumise ja iseäralised kulud	7.400.000.—
§ 9.	Ettenägemata kulud	13.000.000.—
§ 10.	Intendantline warustamine	558.121.000.—
§ 11.	Sõjariistad ja nende warustus	29.542.100.—
§ 12.	Inseneeriline warustus	41.545.300.—
§ 13.	Liikumise ja weoabinõud	19.562.000.—
§ 14.	Kindlustuse tööd	3.625.000.—
§ 15.	Lennuwägi	1.500.000.—
§ 16.	Korteri warustus	118.302.200.—
§ 17.	Terwishoid	14.425.200.—
§ 18.	Hobustega warustamine ja nende terwishoid	4.480.000.—
§ 19.	Sõjalaewastik	62.815.000.—
§ 20.	Topografeerimise kulud	3.057.700.—

Kokku sõjaministeerium 1.324.302.900.—

Sõjaministeeriumi eelarwet on eelarwe-komisjoni poolt wähenatud 78.000.000 marga wõrra. Suuremad wä-

hendamised olid peajasjalikult intendantuuri alal; weel on vähendatud üksikute asutuste koosseisusid, milledest tähtsamad staabi juures asuwa sisemaa kirjade läbiwaatamise osakonna ära kaotamine, muudatused raudtee komandantuuris, sõjawäekohtute koosseisus, staabi keskkladude juures jne. Suuremaid koosseisu muutmisi eelarwe korras ette wõtta ei saadud, sellepärast, et see wastawaid ümberorganiseerimisi oleks tinginud, mida ainult teostada oleks wõidud kogu koosseisude läbiwaatamise teel. Asutuste sisseseadete alal on muudatusi tehtud sõja tehnikakooli juures, sest komisjon awaldas soowi, et see kool mõne teise kooliga saaks ühendud. Intendantuuri osas on suuri summasid maha wõetud, arwesse wõttes peajasjalikult hindade langemist wastawate ainete pealt. Kuid pean tähendama, et need vähendamised oleks wõinud suuremad olla, kui meie sõjawägi mobilisatsiooni tõttu mitte eelmise aastaga wõrreldes poleks suurenenud.

Kõige suurem vähendamine tehnilise warustuse alal 12.000.000.— saadi peajasjalikult autode arwu kärpimise tõttu. Fiirati autode hulka, samuti ka bensiini kulu ja paranduse peale minewaid summasid. Kärbiti weel suurem summa korteritega warustuse alal, misjuures toonidjaks oli peajasjalikult kütteainete hindade langemine. Komisjon wõttis arwesse tegeliku puude hinna ja muud wastawad korterikulud, mis praegu odawamad. Lõpuks vähendati weel majanduslisi kulusid, samuti hindade langemist arwesse wõttes. Üksikutel juhtumistel on üksikud wäljaminekud lihtsalt maha tõmmatud. Mis puutub suurendustesse, mis eelarwes on ära tähendatud, 12.758.500 marga suuruses, siis on see tingitud lisaeeelarwest, mida walitsus hiljem sisse andis, kui eelarwe-komisjon selle esialgse eelarwe läbi oli waadanud. Seal olid mõned summad, mis nimelt hiljemalt eksikombel olid wälja jäänud, ehk jälle hiljem ligi tulnud peale selle, kui eelarwe Riigikogule ära oli antud.

J. Piiskar (is.): Alaline wäide, mida on korratud küll komisjonides, küll Riigikogus, kus küsimus on olnud rahalistest wäljaminekutest, on olnud, et tarwis on kokku hoida. Selle kokkuhoidmise tähe all on kärbitud äärmiselt kitsalt kokku-seatud haridus- ja töö-koolekandeministriteeriumide eelarweid, s. o. just nende asutuste eelarweid, kellel esimese järgu täht-

sus. Härra Riigiwanem oma kõnes toonitas küll, et haridusministeerium söödis põld olewat, aga ei leita siiski mitte tarwilisi summe. Sõjaministeeriumi eelarwes on terwelt üks miljard 324 miljoni korralisteks kuludeks üles wõetud ja peale selle weel summad erakorraliste kuludena. Siin ei ole mitte kinni peetud kokkuhoidmise printsiibist. Siin on summe antud hoopis teistsugusel alusel, kui teistel eeltähendatud aladel. See selgub juba eelarwe wälist kuju waadeldes. Teiste ministeeriumide eelarwetes on summad märksa rohkem detaileeritud, wõrreldes sõjaministeeriumi eelarwega. Riigikogu liigetel oli wõimalus tutwuneda palju üksikasjalisemalt, milleks walitsus raha nõuab. Siin on aga sajad miljonid, näituseks intendandi walitsusele määratud 558 miljoni, ühe ainsa paragrahwi all. Riigikogu liigetel, eriti opositsiooni rühmadel, ei olnud mingisugust wõimalust selgust saada, milleks need summad kulutatakse. Ei olnud wõimalust selgitada, kas sarnane sõjawägi ja sarnased kulud Eestile tarwilikud on. Kui wastarinna poolt rõhutati, et neid mitte tarwis ei ole, siis lubati sellest hoolimata need summad siiski. Meie teame, kuidas alatasa, küll ajakirjanduses, küll sõjawäelaste, küll era ringkondades jutud liiguwad raiskamistest, millest nii mõnedki walge ette on toodud. Härra Riigiwanem pidas tarwilikuks siitsamalt kõnetoolilt rõhutada, et tulla eksimisi ette, aga neil inimestel olla teened, mis sundida silmi kinni pigistama ka siis, kui mõned nende sammud seaduslikud ei ole. Kui juba riigipea niiwiisi asja peale waatab, siis ei ole mingisugust põhjust oletada, et sõjaministeeriumi juhataja, härra sõjaminister, teistile selle peale waatab. Kui aga ametkonna eesotsas seiswad isikud silmad kinni pigistawad üksikute kuritarwituste puhul, ja kui isegi kindlaks tehtud kuritarwituste puhul asjale mingisugust käiku ei anta, sest et asjaosalistel olla suured sõjawäelised teened, siis leiab nii mõnigi sõjawäelane omal teeneid olewat, et nende nimel soomust teha. Soomusetegemiseks on sõjaministeeriumis igatahes rohkem wõimalusi, kui teistes ministeeriumides, kus eelarwe-summad üksikasjalisemalt näidatud. Härra sõjaminister peaks ka wististe informeeritud olema asjadest, mida üldiselt teatakse. Edasi tõuseb küsimus, kas ja milleks sarnased sõjawäelised kulud üldse tarwilikud on. Eelarwe-komisjonis rõhutas härra Laidoner muuseas, et praegused sõjawäe

kulud tõepoolest väga suured olla, ja et Eesti rahwa kandejõud ei lubada nii suuri väljaminekuid teha, aga praegu ei olla midagi parata, sest wahekord nõukogude-Wenemaaga ei lasta sõjaministeeriumi eelarwet vähendada. Härra välisminister oma tänases kõnes ütles, et wahekord Wenemaaga sõrdlemisi hea olla, nii et põhjust ei olla sealt poolt üllatusi oodata. See olla ka Wene huwides. Siit järgneb aga, et Riigikogu enamuserakonnad peaksid sõjaministeeriumi eelarwe puhul huwi tundma selle wastu, kas tarwis on sarnaseid suuri kulusid teha wõi mitte. Neid aga see küsimus nähtawasti tõsiselt huwitanud ei ole, sest kui seda küsimust oleks tõsiselt kaalutud, siis oleks need summad vähemaks jäänud. (A. Anderkopp (töer.): Imelik loogikal!) Tõendas ju härra välisminister, et sealtpoolt midagi karta ei ole, et wahekorrad on kõigeparemad, wiimasel ajal weel eriti headeks on muutunud.

Jätame hoopis lahtiseks, kui head wõi halwad need wahekorrad on, kuid minule paistab, kui wahekord Wenemaaga mitte hea ei ole, siis Eesti poolt kaugeltki kõik ei ole tehtud, et ta hea oleks. (A. Tupits (põl.): Teie olete küll aidanud, et hea oleks.) Teie talitate aga ikka oma moodi edasi, käite Wenemaal oma diplomaatiliste pakkidega, kuigi härra välisminister püüab tõendada, et neid ei ole. (J. Laidoner (põl.): Teie olete liig ühekülgsed selles asjas, üht aitate, teist mitte.) Jah, meie arusaamised aitamise ja mitteaitamise üle lähewad risti lahku. (J. Laidoner (põl.): Seep see asi ongi! A. Tupits (põl.): Selleks ongi need summad tarwis. J. Laidoner (põl.): Teie aitate kõige enne Wenemaad.) Teie ajate niisugust poliitikat, mis meile wastuwõetaw ei ole ja meil jääb üle ainult arwustada. Kuid heast wahekorrast hoolimata wõimaldatakse, nagu meie seda mitu korda rõhutanud oleme, nii eelarwe esimesel lugemisel, kui ka meie hiljutise arupärimise puhul, wõimaldatakse ametlikude passidega, mis nende omanikkudele annawad diplomaatilise korpuse liigete õigused, sadade kaupa saata Wenemaale inimesi, kelle peaülesandeks on sahkerdamine, s. o. tegewus, mis sealsete seadustega kokkukõlas ei ole. Ja nüüd tuleb härra välisminister ja ütleb, et seda ametlikult tehtud ei ole, aga kaubandus- ja välisministeeriumid saadawad inimesi

sinna ja kui siis sealt poolt näidatakse... (Th. Pool (töer.): Ta jäi hiljaks oma kõnega. J. Luiga (töer.): Grammofon on välisministeeriumi peale pandud. Naer.) Härra Luiga, Teie wõite grammofoni kodus panna kuidas tahate. (W. Linnamägi (kristl.): Seda wõite Teie ka teha.) Mina pean seda küsimust puudutama just sellepärast, et see alati on ühendusse pandud sõjaministeeriumi eelarwega ja härra Pool oleks wõinud ütelda eelarwe-kommisjonis, kus härra Laidoner need kaks küsimust ühte sidus, mis välispoliitika sõjaministeeriumisse puutub. On ju alati sõjaministeeriumi eelarwet põhjendatud välispoliitikaga. Sellepärast arwan mina, et see just siia puutub. (J. Laidoner (põl.): Seda oleksite Teie pidanud pool tundi tagasi rääkima, nüüd olete hiljaks jäänud.) Lubage, et ma ise tean, millal ma räägin, millal ma mitte ei räägi... Kui tullakse ja põhjendatakse sõjawäe eelarwet sellega, et wahekorrad naabriga küllalt head ei ole, siis oleks kõige pealt pidanud hoolitsema selle eest, et need wahekorrad head oleks. Mina lootsin, et enamuserakonnad, eriti põllumehed ja tööerakond, kes on lasknud wälja paista, et neile sennine välispoliitika ei meeldi, eriti Wenemaa suhtes... (A. Tupits (põl.): Põllumehed ei ole Wenemaal käinud!) ...nüüd parajal silmapilgul seda ütleksid, kuid seda ei tehtud. (A. Tupits (põl.): Meie ootasime Teie käest.) Härra Tupits, meie ei ole mitte teie instruktoriteks, nii et asjata ootate nõuandmisi meie poolt. Meil ei ole teile mingisuguseid juhtnõure anda. (A. Tupits (põl.): Mis opositsiooniteie olete?) Meie ülesanne on arwustada teie välispoliitikat, mida teie juhtnõõride järele aetakse. Tähendab, see poliitika ja need wahekorrad loetakse loomulikudeks, samuti ka see, et wõimaldatakse teatawale ringkonnale spekulatsioon ametliku firma all, teiselt poolt aga moodustatakse suur sõjawägi ja pannakse sõjawäe ülewälpidamiseks rahwale suured maksud peale, et siis igaks juhtumiseks walmis olla, kui wõib olla, keegi spekulant kraetpidi kinni peetakse. (A. Tupits (põl.): Kolmas tegur on weel.) Ja missugune see kolmas tegur on? (A. Tupits (põl.): Isesotsid ja kommunistid. Naer.) Kui teie, härrad põllumehed, kõik kodanikud mobiliseerite, siis mobiliseerite ka iseseiswad sot-

sialistid ja peate sellega rehkendama, et sõjawägi võib isesotside mõju alla sattuda. Teie peaksite wist küll ainult oma pojad sõjawäkke panema, et wõiksite kindlustatud olla. (J. Laidoner (põl.): Kägu sõdis väga hästi. A. Tupits (põl.): Aga raadiod?) Kui härra Tupits siin Riigiwanema anekdooti raadiost edasi jutustab, siis on see ka ainult üks lõbus wahelugemine ja muud mitte midagi. Oleks need raadiod tõepoolest olemas olnud, siis oleks teie sellest tarwilised järeldused teinud, et neid aga tehtud ei ole, siis wõime järeldada, et teil mingisuguseid andmeid ei olnud. Kui oleks olnud niisugused raadiod, siis teie ei teeks niisuguseid kõmulisi protsesse, mis enne kokku warisewad, kui nad kohtu ette jõuawad ja mille tegelased üle piiri toimetatakse selleks, et ei oleks nii suurt kokkulangemist protsessi puhul, kus poolteist sada inimest mobiliseeritakse süüalustena ja wiimaks ei jää siiski midagi järele... Edasi. Sõjawäe peale kulutatakse raha palju ohtramalt, palju lahtisema käega, teistsuguse moodupuu järele, kui teistel aladel. Siin wõimaldatakse suuri summe kulutada, ilma et kuigi palju järele kaalutakse. Näituseks tähendas riigikontrolli esitaja eelarwe-kommisjonis, et kontroll on eelkontrolli kaudu suutnud sõjaministeeriumi eelarwe-summade tarwitamises ja väljaandmises sadade miljonite kaupa kokkuhoidmist kätte saada sel teel, et ta parajal silmapilgul on saanud wahelle segada ja nii mõnegi eellepingu kinnitamise seisma panna. Ma ei usu mitte, et riigikontroll oleks suutnud igale poole parajal ajal juurde asuda ja kõiki kokkuhoidmise wõimalusi ära kasutada. Kui siiski 3—400 miljoni wõrra kokkuhoidmist saawutati, siis on selge et kokkuhoidmist selles majapidamises ei ole. Nii on sõjawägi sarnane luksus, kelle peale küll suuri summe kulutatakse, kellel aga tegelikku ülesannet ei ole. Sest kui oletada, et peaks mingisugune wäline pealetungimine algama, näituseks kas wõi Wenemaa poolt, siis peab ometi arwesse wõtma seda, mis juba härra välisministergi ütles, et Wenemaal olla praegu kõige suurem sõjawägi. Kui see nii on, oleks ometi äärmiselt naljakas arwata, et Eesti, kelle sõjawägi võib maksimaalsema mobilisatsiooni puhul tõusta ainult kümnete tuhandetenj, nagu seda toonitas ka härra Laidoner, wõiks oma sõjawäega püsida suurriigi wastu, kellel on suur sõjawägi. (J. Laidoner (põl.): Seda

teie rääkisite enne ka juba.) Härra Laidoner, ma arwan, Teie olete küllalt nii palju sõja eriteadlane, et Teie wististe seda tõendama ei tule, et Eesti sõjawägi Wene sõjawäest tugewam oleks olnud. (J. Laidoner (põl.): Niisugust sõda pole ennemgi kunagi olnud.) Mispärast Teie siis niisuguseid asju ette toote? (J. Laidoner (põl.): Aga ometi on ajaloos mitmel korral wäiksemad riigid suurematega sõdinud ja wõitnud.) Tähendab, seal on teised tegurid mõõduandwad olnud, aga mitte ainult sõjawäe suurus ja tugewus. (J. Laidoner (põl.): Aga ilma sõjawäeta ei oleks ometi ka wõitu saadud.) Mina ei taha siin sõja eriteadlastega minewiku küsimuste üle waidlema hakata, sest „oleks“ on niisugune wäide, mille peale väga palju võib üles ehitada, aga mille peale ka mitte midagi ehitada ei saa. Tegelikult on aga lugu niisugune, et wäike riigike ei saa sõjalise jõuga wõita suuremat, seda on ka härra Laidoner ise rõhutanud. (Siseminister K. Einbund: Aga saisi siiski wõitu. Naer.) Noh, meie leppisime härra Laidoneriga selles asjas juba kokku, et siin waielda ei maksa ja nüüd hakkab härra Einbund samast kohast jälle peale, ja wiimaks tuleb järgmisest rühmast jällegi keegi ja waidlus kestab aga edasi. Igatahes on selge, et need wäited, mida harilikult ette tuuakse sõjawäe eelarwe põhjendamiseks just wäliste wahekordade asjus, ei saa selle põhjuseks olla. Nõue, et Eestil peab suur sõjawägi olema, näitab, et tema ei ole suutnud ega osanud oma wahekordi niiviisi korraldada, et seda suurt sõjawäge tarwis ei oleks.

Kui edasi minna sõjawäe kui sarnase juurde, siis tahaksin paari sõnaga rõhutada seda, mida siin hiljuti pikemalt puudutati. Eesti, tahtes olla rahwariik, tahtes olla demokraatline riik, on aga oma sõjawäes loonud korralduse, mis mitte ainult järele ei anna tsariaegse Wene — wõi isegi Saksa keisririigi sõjawäelisele korrale, waid isegi mõnes asjas oma äärmise surwe ja hoolimatusega eriti just lihtsõduri wastu, — nagu siin ligemal päewil jutt oli ühe teise küsimuse puhul, — neid koguni kaugelt üle lööb. Organisatsiooniliselt on sõjawägi kujunenud sarnaseks, kus omawoli, nimelt ülemuse omawoli oma käsualuste wastu, on kunni äärmiseni wiidud ja kus täiesti walitseb mingi keskajast päritud kord. Sarnase sõjawäe

pidamine ei ole kuidagi õigustatud ka kodanlise riigi seisukohast ja kui siiski selleks suured summad eelarwes on, siis wist küll sellepärast, et walitsewad kihid isegi ei ole seda küsimust tõsiselt wõtnud, waid on jätnud selle oma teatawate traditsioonidega kõrgemate sõjawäelaste hooleks, kes kangekaelselt kinni peawad sellest korrast, kas sellepärast, et nad sellega harjunud on, wõi teistel motiividel ja kellele see sugugi korda ei lähe, kui palju selleks raha kulub. Iseäranis selgelt selle peale näitas eelarwe-komisjonis kindral Soots'i põhjendus, kus ta kategooriliselt ütles: „Senni kui mina olen sõjaminister, teen ma niiviisi. Kui sellega ei lepita, siis tehku keegi teine teisiti, aga mina teisiti ei tee.“ Härrad põllumehed ütlewad selle peale „täitsa õige“. Wõib olla, et see teie arwates õige on, sest härra sõjaminister kuulub ju teie erakonda, kuid mina pean wäitama, et sõjaministerium ainukene ministerium oli, kes seda „õigust“ tarwitas. Teiste ministeriumide esitajad tulid komisjoni, tõid ette andmeid ja püüdsid selgitada ülesandeid, milleks neil raha wajati. Tähendab, et sõjaministerium ses suhtes ikkagi teistel alustel seisab. Ma pean just seda alla kriipsutama, et sõjaministeriumi kõrgematel esitajatel, mitte ainult üksi sõjaministril, on sarnane arwamine, et mitte nemad pole riigi pärast, waid riik on nende pärast. Seda näitawad, ühest küljest, need paralleel asutused, mida nad loowad ja seda näitab ka nende ülespidamine eraasutuste wastu. Wõtame, näituseks, posti-telegraafi, kellel eriti on tulnud wägipulka wedada sõjaministeriumiga, kes waatab nende kui eraasutuse peale. Kui niisugusel seisukohal ollakse, siis tekib ka niisugune waade, nagu see oli Wenemaal esimestel sõjaaastatel, kus pandi lentsõna hüüdma: „Kõik sõja heaks!“ Ka Eestis mõeldakse niisamuti, et kärbitagu kõik teised summad maha ning kitsendatagu igasugu teisi ülesandeid, kas hoolekande, hariduse ehk

mõnel muul alal, mis kodanikkude waduste rahuldamise suhtes äärmiselt tarwilised. Sõjaministeriumi eelarwet waideldes on selge, et Eesti kodanlus asub samasugusel seisukohal ja on oma eelarwe kokku seadnud samuti hüüdsõna seisukohalt: „Kõik sõja heaks!“ Rõhutati, et eelarwe alamkomisjon on suure töö ära teinud ja mitukümmend miljoni sõjaministeriumi eelarwest maha kärpinud. See mõnekümne miljoni kärpimine 1½ miljardilise eelarwe juures on teie arwates muidugi suur kokkuhoidmine, kuna sealt ometigi mitusada miljoni oleks wõidud maha tõmmata ilma igasuguse raskuseta. Et seda aga mitte ei tehtud, siis jääwad selle tõttu mitmed teised ülesanded, mis puutuwad eriti töötawasse kihti, rahuldamata. Ka maksukoorem on äärmiselt suur ja ebaõiglane, nagu eelarwe esitamise puhul näidati. Üle 30% peab kodanik oma sissetulekust ära andma maksude peale. Peale selle saadakse suured sissetulekud kaudsetest maksudest, mis just kehwe rahwakihi peal lasuwad. Kui sarnases olukorras leitakse võimaliku olewat 1½ miljardi sõjawäe peale määrata, siis sunnib see järeldama, et ei ole silmas peetud töötawa rahwa huwisid, ei ka kokkuhoidmist sõjawäe kulude suhtes, waid on toimetatud hüüdsõna järele: „Kõik sõja heaks!“ waatamata selle peale, kas sõjawäge sarnasel kujul kellegil tarwis on wõi mitte.

9. Koosoleku M. Martna (sd.):
lõpetamine Mulle näib aga, et meie
kwoorumi kogudus õige wäikeseks on
puudusel. jäänud ja ma paluksin
 kwoorumi kindlaks teha.

Juhataja A. Kerem: Ma palun sekretääri kwoorumi kindlaks teha. (Sekretäär loeb Riigikogu liigete arwu.) Koos on 48 liiget, sellega puudub kwoorum. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 8.40 min. õhtul.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **Joh. Kukk.**

Abiesimees **A. Kerem.**

Abisekretäär **J. Bergman.**

